

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Postavení ženy v judaismu

Position of a women in judaism

Diplomová práce

Vedoucí práce:
ThDr. Jiří Beneš, ThD.

Autor:
Jana Sálová, DiS.

Praha 2009

Anotace

Diplomová práce „Postavení žen v judaismu“ se zabývá postavením ženy ve starověkém Izraeli a shrnuje základní předpisy v Tóře, které se týkají života žen. Pak je zde nastíněn příběh několika významných starozákonních žen – Sáry, Rebeky, Ráchel, Ley, Selofchadových dcer, Rút a dvou Támar. Dále je tady vymezeno, jaké role hrály ženy ve zbytku Tenaku. V závěrečné části nalezneme rozdělení hlavních proudů judaismu, které se vytvořily po haskale, a snahy současných žen o zrovnoprávnění v náboženském životě.

Annotation

Diploma thesis „Position of a women in Judaism” is focused an the Status of women in ancient Israel, summarize main regulations and prescript about life of women in Thora. Next main point is story of important women of the Old Testament – Sarah, Rebecca, Rachel, Lea, the daughters of Selofchad, Ruth and both Tamars. Also speak about roles of women in the rest of the Old Testament books. The last part in intent on the situation in Judaism after haskala and endeavours of present women in the field of gender equality.

Klíčová slova

Žena ve starověkém Izraeli, právní předpisy pro ženy, pramatky, role ženy v Tenaku, haskala a proudy judaismu, současné postavení ženy.

Keywords

Women in ancient Israel, law and women, progenitress, women in Tanach, haskala and main streams of Judaism, current positron of women

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem Postavení žen v judaismu vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

.....

Jana Sálová

V Praze dne .....

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce ThDr. Jiřímu Benešovi, Th.D. za pomoc, cenné rady a připomínky při psaní této diplomové práce, spolužákům i přátelům za cenné rady a diskuze, stejně jako děkuji za pomoc kolegovi Mgr. Tomáši Eyemovi. Za podporu bych chtěla poděkovat ně, hlavně mamince a babičce, které v době vzniku této práce bojovaly s vážnou nemocí a kterým bych tuto práci chtěla věnovat.

Obsah:

1. Úvod	8
2. Právní předpisy Tóry týkající se žen	10
2.1 Od stvoření... ..	10
2.2 Postavení ženy ve starozákonní společnosti a rodině	12
2.3 Právní ustanovení týkající se ženy	15
2.3.1 Manželství	16
2.3.2 Polygamie a monogamie	17
2.3.3 Manželství skrze koupi	18
2.3.4 Zakázané sňatky	18
2.3.5 Mohar, věno a dary	19
2.3.6 Výběr nevěsty	20
2.3.7 Ochrana ženy v manželství	22
2.3.8 Rozvod	24
2.3.9 Vdova	25
2.3.10 Levirátní sňatek	25
2.3.11 Očišťování po menstruaci a porodu	26
2.3.12 Právo žen dědit	27
2.3.13 Pohřeb	28
3. Žena ve Starém zákoně	29
3.1 Sára	29
3.2 Rebeka	32
3.3 Ráchel a Lea	33
3.4 Selofchadovy dcery	35
3.5 Rút	35
3.6 Támar	37
4. Postavení ženy ve zbylých částech Tenaku (Spisech a Prorocích)	39
4.1 Veřejně činné ženy	39
4.2 Statečná žena a žena jako postava Moudrosti	41
4.3 Cizoložné ženy a nevěstky	43

4.4 Žena jako milenka	44
4.5 Žena jako záchránkyně	46
5. Postavení ženy v židovské společnosti	48
5.1 Vymezení pojmu haskala a hlavních proudů judaismu	48
5.2 Židovské ženy a feminismus	51
5.3 Židovské ženy a nové rituály	58
5.4 Moderní židovské ženy a vztah k halaše	66
6. Závěr	68
7. Resumé	73
8. Přílohy	74
Příloha č. 1 - Démon Lilit	74
Příloha č. 2 - Studně v Nazaretu	74
Příloha č. 3 - Ovce u napajedla	75
Příloha č. 4 – Sklizeň obilí a paběrkování u Betléma	76
9. Seznam použité literatury	77

1. Úvod

V současnosti se často mluví o lidských právech a (ne)diskriminaci té nebo oné skupiny lidí. V mnoha případech se i živě diskutuje o postavení žen v té které kultuře, náboženství nebo společnosti. Svou roli hraje i ekonomická situace, ať už máme na mysli ekonomickou sílu určitého jednotlivého státu, nejrůznější skupiny států, zeměpisné oblasti nebo kontinentu, nebo ekonomickou sílu určité skupiny lidí, která si svou moc a nadvládu drží nad ostatními a nechce ji pustit.

Protože je na světě řada zemí, kde na již zmiňovanou kulturu, náboženství, ekonomickou situaci nebo vžitou tradici nejvíc doplácí ženy, a sama jsem žena, rozhodla jsem se, že se ve své magisterské práci zaměřím na to, jaké postavení má žena v židovské společnosti a v judaismu jako takovém, tedy v náboženství, které sice mělo a má v naší zemi malé zastoupení, ale zároveň do značné míry ovlivnilo její historii a kulturu.

Nejprve se zaměřím na právní předpisy v Tóře týkající se života a postavení žen nejen v době, kdy vznikal Starý zákon, ale které ovlivňují život žen do značné míry i v současné době. Tyto právní předpisy totiž v pobiblické době rozpracovali rabíni v halaše, v právní části Talmudu, a ovlivňují proto život (nejen) žen dodnes. Pak zmíním příběhy několika významných biblických zástupkyň ženského pohlaví, které měly tak výjimečné postavení, že se nám zachovala jejich jména i příběhy. V další kapitole se budu věnovat vlivu Tenaku na pojetí žen v judaismu a nakonec, v poslední kapitole, bych ráda nastínila několik konkrétních změn nebo alespoň směr, kterým se tyto změny ubírají a které má na svědomí příchod askaly a rozdělení judaismu na tři hlavní proudy – ortodoxní, konzervativní a liberální.

Ráda bych zde alespoň nastínila snahy řady ženských komentátorek a teoložek, ty ve sbírce přednášek Ženy v bibli, ženy dnes představila Terezie Dubinová. Tyto komentátorky a teoložky podávají starozákonní události z pohledu žen, které těmito událostmi prošly.

Doufám také, že mi při psaní a obhajobě této práce pomůže osobní kontakt s pražskou židovskou komunitou a film Čistota – prolomit kruhy mlčení, který uvedl v rámci festivalu Jeden svět Člověk v tísni, tedy organizace, která se zaměřuje na lidská práva.

2. Právní předpisy Tóry týkající se ženy

2.1 Od stvoření...

Téma stvoření lidských bytostí tvoří součást většiny světových mytologických vyprávění. Ve Starém zákoně najdeme hned dvě zprávy o stvoření člověka. První zahrnuje Gn 1,26 – 28, kde jsou společně stvořeni muž a žena najednou. Tu druhou nalezneme v Gn 2,7 – 8, kde je stvořen muž z prachu, a poté, v Gn 2,18 – 25, se mluví o stvoření ženy z mužova žebra. Obě zprávy hovoří nejen o odlišném způsobu stvoření muže a ženy, ale používají pro muže a ženu i jiná označení.

Podle pozdějších rabínských komentářů mluví první zpráva o první stvořené ženě, Lilit (příloha č. 1). Lilit byla stvořena ze země stejným způsobem jako Adam. Po nějaké době spolu Adam a Lilit začali bojovat, protože Lilit nechtěla při sexu ležet dole a Adam jí nechtěl vyhovět. Když Lilit viděla, že se nedohodnou, vyslovila Tajné Jméno a odletěla. Protože Adam prosil Boha, aby se Lilit vrátila, poslal Bůh za Lilit tři anděly – Senoje, Sansenoje a Semangelofa, aby ji přivedli nazpátek. Ti našli Lilit v hlubinách moře, přesvědčovali jí, aby se vrátila, ale ona nechtěla. Proto každý den umíralo sto jejích dětí a stala se démonkou, která má nad narozeným chlapcem vládu do 8. dne a nad děvčátkem po 20 dní po narození. Jako ochrana před ní měly sloužit amulety se jmény nebo obrazy výše jmenovaných andělů¹.

Druhá zpráva o stvoření měla značný vliv na pozdější vnímání ženy. Důvodem podřadného postavení ženy bylo jednak stvoření z mužova žebra, jednak to byl prvotní hřích, to, že žena poslechla hada, okusila ovoce ze

---

¹ DUBINOVÁ, T. Ženy v bibli, ženy dnes. Praha – Židovské muzeum. 2008. 12 – 13 s. ISBN 978-80-86889-69-6.

zakázaného stromu a potom ho nabídla svému muži. Právě to vedlo k vyhnání z ráje. Současné vnímání prvotního hříchu ale už nemá tak negativní nádech: „V pohledu moderního člověka, například v pojetí filosofa Ericha Fromma, ale i v pohledu mnoha dávných interpretů, nebylo vyhnání z Edenu ničím špatným. Člověk opouští dělohu bezčasého bytí, kdy neznal dobro ani zlo a jen málo se lišil od zvířat, jimž měl vládnout, a vydává se na dobrodružnou pouť dějinami zpátky k Bohu. Pro mnohé myslitele byli had i Eva důležitými průvodci na této cestě, byli těmi, kdo zasvěcují stvoření do dospělosti“².

Nyní bych ráda uvedla jeden z feministických midrašů, ve kterém jeho autorka, Judith Plaskow, převyprávěla příběh Lilit, Evy a Adama. Je zajímavý tím, že se zde tyto tři postavy setkávají a dochází k určitému spojení Lilit a Evy jako protiváha proti vztahu, který mezi sebou měli Hospodin a Adam: „... Jediné, co Evě skutečně vadilo, byl výjimečný, intimní a výlučný vztah mezi Adamem a Bohem. Oba byli muži. Adam se stále více s Bohem ztotožňoval. Mezitím Lilit usilovala o návrat k lidem v Zahradě. Adam však Zahradu opevnil, aby se nedostala dovnitř, a Evě namluvil hrůzostrašné historky o démonce Lilit, která škodí rodičkám a krade novorozence. Když se zase jednou Lilit pokusila proniknout do Zahrady, byla Adamem zcela poražena. Ale Eva ji zahlédla a ke svému úžasu zjistila, že Lilit je stejná žena jako ona sama. Začalo jí to vrtat hlavou, začala být zvědavá. Adam jí sice říkal, že Lilit je démonka, ale Eva jasně viděla, že je to žena..., se kterou by si třeba mohla i povídat! A jak byla krásná a silná! Jak statečně bojovala! Pomalu si Eva začala uvědomovat svůj omezený život, uzavřený uvnitř Zahrady. Jednoho dne, po mnoha měsících podivných myšlenek, se Eva toulala po okraji zahrady a všimla si

---

² KNOTKOVÁ – ČAPKOVÁ, B. a kol. Obrazy ženství v náboženských kulturách. Praha – Litomyšl. Nakladatelství Paseka. 2008. 26 s. ISBN 978-80-7185-890-4.

jabloně, kterou s Adamem kdysi zasadila. Jedna z jejích větví sahala za zeď zahrady. Spontánně se větve chytila, vyšvihla se přes zeď a přeskočila ji. Nemusela jít daleko, aby potkala tu, kterou hledala – neboť Lilit na ni čekala. Eva, přece jen ovlivněna Adamovými slovy, se nejprve lekla, ale Lilit na ni mluvila klidně a mile: „Kdo jsi? Jaký je tvůj příběh?“ ... Sedly si a povídaly si, o své minulosti i o své budoucnosti, mnoho hodin a mnoho dní. Učily jedna druhou, smály se spolu, plakaly, znovu a znovu, dokud mezi nimi nevyrostlo pouto sesterství.

Adamovi to bylo divné, kam Eva stále chodí. Také mu začalo vadit, že se k němu chová jinak. Řekl o tom Bohu, ale Bůh měl s Adamem své vlastní problémy a navíc tomu také moc nerozuměl. Něco v jeho plánu se nezdařilo... „A tak Bůh a Adam čekají a bojí se dne, kdy se do Zahrady vrátí Eva společně s Lilit, neboť tím se otevřou nové možnosti a vše se začne měnit.“³

Tento midraš zastupuje současný trend, kdy se ženy snaží do starozákonních příběhů „vložit“ ženský pohled na starozákonní události a dát slovo ženám, které těmito událostmi prošly. Tyto snahy pomáhají podívat se na starozákonní příběhy z jiného úhlu pohledu než jak je běžně známe.

2.2 Postavení ženy ve starozákonní společnosti a rodině

Žena se ve starověku často netěšila příznivému postavení ani pozitivnímu hodnocení. a musela se o svá práva dělit s ostatními ženami

---

³ DUBINOVÁ, T. Ženy v bibli, ženy dnes. Praha – Židovské muzeum. 2008. 16 – 17 s. ISBN 978-80-86889-69-6.

nebo ženinami v případě, když její muž měl více žen⁴. I když ve Starém zákoně najdeme ojedinělé stopy tzv. matriarchátu, který stavěl do popředí ženy - matky (např. o sňatku Rebeky rozhodují bratr s matkou, nikoli otec, Gn 24,55) a ve kterém rozhodoval původ po matce, pokládala tehdy společnost ženu za pracovní sílu⁵. Tu mohl otec prodat do otroctví (Ex 21,7) a v případě sňatku přecházela z moci otce do moci manžela, otec ji po zaplacení věna manželovi prostě dal.

Muž rozhodoval i v náboženských otázkách. Mohl prohlásit sliby, které dala jeho žena, za neplatné (Nu 30,7nn). Muž mohl žít v mnohoženství, a to hlavně v případě, že se od první ženy nedočkal mužského potomka. Nerovnost muže a ženy je patrná i z toho, že se manželská věrnost (a to naprostá) vyžadovala pouze od ženy (Nu 5,11 – 30). Muž byl potrestán pouze v případě, když se dopustil cizoložství s vdanou nebo zasnoubenou ženou jiného muže a tím porušil jeho práva (Lv 20,10; Dt 22,22nn).

Podceňování ženy dosáhlo větší míry kolem přelomu letopočtu. Učit ženy Zákonu znamenalo v této době učit je výstřednosti. Žena nesměla svědčit, vychovávat děti ani předříkávat modlitbu u stolu. V synagoze seděly ženy na zvláštních místech za zamřížovanými okny (dodnes můžeme v ortodoxních synagogách pozorovat toto oddělení žen od mužů), v jeruzalémském chrámě byla ženám vyhrazena tzv. předsíň žen, která se nacházela ve východní části Chrámu a byla o pět schodů níže, než bylo nádvoří mužů⁶.

Na ženu se ale nenahlíželo pouze v negativním světle a neměla ve společnosti vždy jen podřadné postavení. Ve Starém zákoně se

---

⁴ NOVOTNÝ, A. Biblický slovník, sv. 1., A – R. 785 s. Praha: Kalich, 1956.

⁵ NOVOTNÝ, A. Biblický slovník, sv. 1., A – R. 786 s. Praha: Kalich, 1956.

⁶ OPOČENSKÁ J. O ženské problematice biblicky. Křesťanská revue, 1976. 76 s.

setkáváme i s jinými tóny a skutečnostmi. Smlouva s Hospodinem se týkala celého Izraele, včetně dětí, žen a příchozích (Dt 29,1nn). Ženy směly obstarávat nižší služby u vchodu do stánku úmluvy (Ex 38,8) a měly dědické právo v rodinách, kde nebyli synové (Nu 27,8). Podle Nu 36,6 a Gn 24,39.58 spolurozhodovaly o volbě ženicha. Podle pátého přikázání mají děti ctít matku stejně jako svého otce (Ex 20,12; Dt 5,16)

Ve starozákonním myšlení hrála rodina důležitou roli. Tvořila základ společenského života a byla pro Izraelce tak důležitá, že byl novomanžel v prvním roce manželství osvobozen od vojenské služby (Dt 24,5). Struktura rodiny ale nebyla a dodnes není čistě patriarchální. V tradiční rodině má muž místo ve světě a žena v rodině. To ale není jediné dělení, existuje totiž ještě to generační, kdy rodiče mají v rukou téměř neomezenou moc nad dětmi, starší nad mladšími. Navíc musíme vzít v úvahu, že staroizraelská rodina neznamenalala pouze soužití několika generací vzájemně příbuzných lidí, ale zahrnovala také různé služebníky, klienty, a dokonce i otroky. Otec a matka tedy rozhodovali o osudu velkého společenství lidí.

Účelem rodiny bylo plození dětí, u Izraelců hlavně synů. Izraelci totiž věřili, že jenom synové od otce přejímají jeho sílu a tím i jeho charakter. Mužům záleželo na uchování jména, ve kterém Izraelci viděli nositele „duše“⁷.

Otec měl na starosti podstatnou část výživy rodiny, hlavně ve vztahu k vnějšímu světu. Práce muže znamenala řemeslnou výrobu, obchod a práci na poli. Mimo to měl muž povinnost „zasedat v bráně“, to znamenalo rozhodovat při soudních přích a řešit problémy obce (Př 31,23 dokonce zmiňuje mezi kvalitami ženy i to, že její muž zasedá v bráně). Navíc

---

⁷ NOVOTNÝ, A. Biblický slovník, sv. 1., A – R. 785 s. Praha: Kalich, 1956.

v případě vojenského konfliktu musel muž bojovat v armádě. Všechny tyto povinnosti musely ustoupit k povinnostem, které měl muž k rodině, tu zastupoval a bránil vůči vnějšímu světu⁸.

„Matka spravovala rodinu zevnitř, měla na starosti domácí výrobu, jako je předení, tkaní, výroba mléčných potravin, medu, mýdla atd. S těmito produkty pak obchodovala.“⁹ Ženy se staraly o dobytek (Gn 29,6; Ex 2,16), nosily do domácnosti vodu (Gn 24,13) (viz příloha č. 2), mlely obilí pro denní potřebu (Mt 24,41), připravovali pokrmy (Gn 18,6; 2S 13,8), tkaly látky a šily oděvy (1S 2,19; Př 31,13.19).

Být otcem znamenalo v nejstarších dobách být současně i knězem (Gn 12,7n.13,18). Proto budoucí žena nesměla pocházet z rodiny, ze které by mohla přinést do nové domácnosti nežádoucí duchovní prvky a které by tak byli v rozporu s duchovními prvky rodiny, do které se žena měla vdát. Proto Abraham hledal pro Izáka nevěstu mezi svými příbuznými v Mezopotámii (Gn 24,4.38.40). Sňatek tedy nebyl jen záležitostí těch, kteří chtěli vstoupit do manželství, ale i celých jejich rodin (Gn 24,4nn).

Muž směl zapudit manželku (rozvést se s ní), z našeho hlediska, i z malicherných důvodů (viz. příklad níže v kapitole 2.3.7 Ochrana ženy v manželství). Rozvod spočíval v tom, že muž vystavil ženě lístek zapuzení a vrátil jí její majetek, který si přinesla. Ale Zákon toto právo omezoval (Dt 22,13). Např. žena nebo ženina, která byla nejprve koupena jako otrokyně a pak si ji muž vzal za manželku, už nesměla být dále prodána (Ex 21,7 - 11; Dt 21,10 - 17).

---

⁸ KNOTKOVÁ – ČAPKOVÁ, B. a kol. Obrazy ženství v náboženských kulturách, Praha – Litomyšl, Nakladatelství Paseka, 2008. 32 s., ISBN 978-80-7185-890-4.

⁹ KNOTKOVÁ – ČAPKOVÁ, B. a kol. Obrazy ženství v náboženských kulturách, Praha – Litomyšl, Nakladatelství Paseka, 2008. 32 s., ISBN 978-80-7185-890-4.

2.3 Právní ustanovení týkající se ženy

2.3.1 Manželství

V nejstarších dobách byla zřejmě i v Izraeli žena „hlavou“ rodiny. Jednalo se o tzv. matriarchát, ve kterém se praktikovalo i mnohomužství. Stopy tohoto zřízení můžeme najít např. v tom, že muž se přiřezil k ženě (Gn 2,24) a že matka byla původně vládkyní stanu (Gn 24,67)¹⁰. Záhy ale převládl patriarchát, tj. dominantní postavení muže.

Po sňatku opouští žena rodiče, odchází za manželem, připojuje se k jeho klanu, do kterého potom náleží i její děti. Abraham nedovoluje jít Izákovi do Mezopotámie, dokud jemu vybraná nevěsta nesouhlasila s tím, že odejde do Kenaanu (Gn 24,5-8). Lában protestuje proti tomu, aby jeho dcery opustily otcovský dům. Odůvodňuje to tím, že děti jeho dcer jsou vlastně jeho dětmi (Gn 31,26.43). Gedeón vlastnil konkubínu, která žila i nadále v Šekemu (Sd 8,31) a její syn Abímelek uplatňoval nárok na začlenění do matčina klanu.

Manželství jako instituci rozpracovala v pozdější době židovská mystika. Kabala velmi sofistikovaně promýšlí duální kosmologii, v níž je třeba neustále vyrovnávat rovnováhu mezi mužským a ženským elementem. Manželské spojení dvou milujících se bytostí, které svou vzájemnou láskou osvědčily, že mají ve vyšších světech společnou duši, přispívá k opětovnému sjednocení rozpadlé kosmické jednoty. Člověk, na zemi muž a žena, ve vyšších duchovních světech jedna bytost stvořená k obrazu božímu, má podle kabaly moc a odpovědnost takového stupně, že může a má léčit celý stvořený kosmos. Středověká a novověká kabalistická

---

¹⁰ NOVOTNÝ, A. Biblický slovník, sv. 1., A – R. 400 s. Praha: Kalich, 1956.

tradice pak vedla k velkému důrazu učenců na dobrovolnost manželského svazku a na vzájemnou lásku manželů. Účelové a rodiči dojednané sňatky byly dokonce zakazovány¹¹.

2.3.2 Polygamie a monogamie

V Tenaku nalezneme řadu míst, která hovoří pro polygamii i monogamii. Ve verši Gn 2,21-24 se mluví o jednom muži a jedné ženě, tedy o monogamním soužití. Naopak Dt 21,15-17 nestaví polygamii mimo zákon. Počet manželek a konkubín se nijak neohraničoval. Až Talmud určil mnohem později jejich počet na maximálně 4 pro obyčejného člověka a 18 pro krále. To platilo až do roku 1000 n. l. Tehdy se uskutečnil významný synod rabínů, který nejenže uzákonil monogamii, ale navíc mužům znesnadnil rozvod. Tyto změny jsou tradičně připisovány Rabimu Geršomu ben Jehudovi. Dnešní právní řád státu Izrael polygamii neschvaluje. Židovským přistěhovalcům, kteří již několik manželek mají, ale dovoluje v takovém svazku setrvat¹².

V případě, že měl muž více žen a jedna z nich byla neplodná, mohla být tato neplodná žena vystavena opovržení ze strany plodné manželky (viz např. 1S 1,6 Chana a Penina), nebo dokonce i ze strany své otrokyně (Gn 16,4-5 Sára a Hagar). Navíc mohla neplodná žena žárlit na svou sokyni a její děti (Gn 30,1 Ráchel a Lea). Může se zdát, že pouze žena, která dala svému muži potomky, měla v Izraeli potřebnou prestiž. Ve skutečnosti tomu tak nebylo do důsledku. Judaismus zná pro případ ženiny nebo

---

¹¹ KNOTKOVÁ – ČAPKOVÁ, B. a kol. *Obrazy ženství v náboženských kulturách*. Praha – Litomyšl. Nakladatelství Paseka, 2008. 35 - 36 s. ISBN 978-80-7185-890-4.

¹² BIALE, R. *Women and Jewish Law, the Essential Texts, Their History, and Their Relevance for Today*. New York: Schocken Books Inc. 1984. 312 s. ISBN-10: 0805210490.

mužovy neplodnosti řešení v adopci sirotka, který se pak právně pokládal za dědice. V biblických dobách bylo možné řešit neplodnost také náhradním mateřstvím v tom případě, že ženina služebná, kterou si žena sama vybrala, přivedla na svět s manželem své paní dítě, to pak bylo pokládáno za dítě paní (Gn 16). Právní stránka věci byla důležitější než biologické rodičovství.

2.3.3 Manželství skrze koupi

Neprovdaná žena patřila pod otcovskou moc. Jakmile se provdala, přešla do moci svého manžela. Desatero vypočítává ženu mezi mužovým majetkem, spolu se služebníky, služkami, voli a osli („Nebudeš dychtit po domě svého bližního. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu.“ Ex 20,17).

Určitou formou manželství skrze koupi byl případ, kdy muž koupil otrokyni a poté se s ní oženil. To mělo pro muže tu nevýhodu, že se z touto ženou již nemohl rozvést. „Uzavření“ manželství skrze koupi napovídají i následující dva verše z příběhu Ráchel a Ley: „Ráchel i Lea mu odpověděly: „Máme vůbec ještě v době svého otce dědičný podíl? Cožpak pro něho nejsme jako cizí? Vždyť nás prodal a stříbro shrábl.“ (Gn 31,14-15).

2.3.4 Zakázané sňatky

V 18. a 20. kapitole Leviticu nalezneme pasáže o tom, v jakých případech se sňatek nesměl uskutečnit. K svatbě nemůže dojít mezi

následujícími osobami: 1) pokrevní příbuzní: matka, sestra matky, sestra (i nevlastní), 2) ostatní příbuzní: jiná otcova žena (tedy nevlastní matka), snacha, žena otcova bratra (teta), bratrova žena, sestra manželky (pokud manželka žije), dále je zakázáno vzít si zároveň se ženou i její dceru, dceru jejího syna nebo dceru její dcery.

Sňatky s příliš blízkými příbuznými se nepromíjely, protože tito byli považováni za jedno maso, tělo, jak vyplývá z textu Lv (zejména Lv 18,6 a Lv 18,17).

Ve Starém zákoně ale najdeme i výjimky. V době patriarchů se patrně povoloval sňatek s nevlastní sestrou (Gn 20,11 „Ona také vskutku je má sestra; je to dcera mého otce, ale ne dcera mé matky; stala se mou ženou“). Z manželství mezi synovcem a tetou se narodil Mojžíš (Ex 6,20).

Mezi překážkami, které bránily svatbě, najdeme i ty morálního rázu: Manžel si nesměl znovu vzít ženu, se kterou se rozvedl, ona se provdala podruhé a druhý muž jí dal rozlukový list nebo zemřel. Žena byla v tom případě považována za poskvrněnou (Dt 24,4).

Mojžíšův zákon zakazuje sňatky s Kenaanci. Zákaz byl později rozšířen i na ostatní cizince, nepovolovala se smíšená manželství. Nic se však nenamítalo proti sňatku s proselytkou z jiného národa. Jedinou výjimku tvořili Gibeonité a jejich potomstvo. V případě Amónce, Móabce, Egyptana či Egyptanky a Edomitů nebyla manželství s Izraelity dovoleno až do třetí generace (Dt 23,4-9).

2.3.5 Mohar, věno a dary

Už od nejstarších dob se tradovalo, že ženich poskytoval otci nevěsty jakýsi dar spolu s určitým věnem. To se bralo jako kompenzace nevěstině

rodině, jako náhrada za odvedení dcery, popř. za ztrátu panenství. O tom vypovídají následující texty:

Gn 34,12: „Určete mi jakkoli veliké věno i dar. Dám vám oči mne požádáte, jen mi dejte tu dívku za ženu!“

Ex 22,15-16: „Když někdo svede pannu, která by nebyla zasnoubena, a vyspí se s ní, vezme si ji za ženu a dá za ni plné věno. Jestliže by se otec zdráhal mu ji dát, zaplatí svůdce obnos ve výši věna panen.“

Výše sumy byla variabilní, záležela na dívčině otci (Gn 34,12). Konkrétní výši věna neznáme, ale pro představu uvedu alespoň několik příkladů, u kterých byla přesně uzákoněna částka, kterou ženich musel zaplatit. Znásilnění panny se kompenzovalo 50 šekely, které se vyplácely dívčině otci (Dt 22,29). Protože šlo ale o kompenzaci, jednalo se nepochybně o vyšší sumu než u obvyklého moharu. Podle Ex 21,32 se poskytovalo 30 šekelů jako odškodnění za smrt služebnice, ale i toto byla pokuta.

Mohar neměl pouze peněžní podobu, ženich si ho směl odsloužit. Jákob tak učinil v obou svých manželstvích (Gn 29,1 - 15). Ženich mohl mohar nahradit i tak, že splnil nějaké přání. David dostal Míkal za to, že získal 200 předkožek Pelištejců (1 S 18,25 - 27) a Otniel Kálebovu dceru Aksu za to, že porazil Kirjat - sefer (Joz 15,16; Sd 1,12).

Ve starém Izraeli mohli předat dary své dceři naopak rodiče při svatbě, tímto darem mohly být např. otrokyně (Gn 24,59.29,24 - 9).

2.3.6 Výběr nevěsty

O věku nevěst neposkytuje Bible informace. Úzus provdávat nejprve nejstarší dceru se nerespektoval univerzálně (Gn 29,26). Podle všeho byly dívky provdávány velmi brzy.

Za těchto okolností je pochopitelné, že o sňatku rozhodovali rodiče. Nikoho se přitom na nic neptali. Abraham poslal svého sluhu, aby vybral Izákovi nevěstu a ten uzavřel smlouvu s Rebečiným bratrem Lábanem (Gn 24,33 - 53). Rebeka byla dotázána na svou vůli teprve později (Gn 24,57 - 58).

Když Abraham vyhnal Hagaru, vyhledala ona sama ženu pro syna Izmaele (Gn 21,21). Juda vystrojil svatbu svému prvorozenému (Gn 38,6). Chamór žádal o Dínu pro svého syna Šekema (Gn 34,4 - 6). I svobodně smýšlející Ezau vzal na vědomí otcovo přání (Gn 28,8 - 9).

Slib manželství se dával nevěstině otci a spolu s ním se domlouvaly podmínky sňatku, zejména výše moharu (Gn 29,15nn; 34,12).

V Izraeli se ale uzavírala manželství i z lásky. Muž mohl vyjevit své přání (Gn 34,4), případně se rozhodnout sám bez porady s rodiči nebo dokonce proti jejich vůli (Gn 26,34 - 35). Dívka na sebe brala málokdy iniciativu, přesto čteme o Saulově dceři Míkal, která se zamilovala do Davida (1S 18,20).

V nejstarších časech chodily dívky nezahalené a nebyly drženy odloučené. Staraly se o ovce (Gn 29,6) a nosily vodu (Gn 24,13). Bez zábran směly mluvit s mladým mužem (Gn 24,15 - 21). I když daná svoboda někdy dívky vystavovala násilí (Gn 34,1 - 2), zákon je na druhou stranu chránil. Ochrana spočívala v tom, že muž, který dívku znásilnil, si ji nejen musel posléze vzít a nikdy se s ní nesměl rozvést, ale navíc zaplatil pokutu 50 šekelů. (Ex 22,15; Dt 22,28-29).

Jak už jsem zmiňovala v kapitole o zapovězených sňatcích, zakazuje Zákon sňatky s ženami z okolních národů (Ex 34,15-16). Výjimky se týkaly pouze žen zajatých ve válce, které si Izraelci směli vzít po obřadu, který symbolizoval zřeknutí se země jejich původu (Dt 21,10-14). Josef si vzal za manželku Egyptanku Asenat (Gn 41,45) a Mojžíš Midjanitku (Ex 2,21). Obě snachy Noemi se narodily v Moábu (Rt 1,4).

2.3.7 Ochrana ženy v manželství

Muž se mohl s ženou rozvést i z malicherného důvodu. Jednou z pojistek, která měla manželovi bránit křivě ženu nařknout a zapudit ji, přibližuje text Dt 22,13 – 21: „Když si muž vezme ženu a vejde k ní, ale pak ji bude nenávidět, obviní ji ze špatnosti a bude roznášet zlou pověst tím, že bude říkat: "Vzal jsem si tuto ženu, přiblížil jsem se k ní, ale zjistil jsem, že není panna", tedy otec té dívky a její matka přinesou důkaz dívčina panenství do brány ke starším města. Otec té dívky řekne starším: "Tomu muži jsem dal za ženu svou dceru, ale on ji teď nenávidí. Hle, obviňuje ji ze špatnosti a říká: Zjistil jsem, že tvoje dcera nebyla panna. Tady je důkaz panenství mé dcery." A rozprostřou roušku před staršími města. I vezmou starší toho města onoho muže a ztrestají ho. Dají mu pokutu sto šekelů stříbra a předají je otci té dívky, protože roznášel zlou pověst o izraelské panně. Ta zůstane jeho ženou. Po celý svůj život ji nesmí propustit. Jestliže však byla ta řeč pravdivá a u té dívky nebylo shledáno, že je panna, tedy vyvedou dívku ke vchodu do domu jejího otce, mužové jejího města ji ukamenují a zemře, neboť tím, že smilnila v domě svého otce, dopustila se v Izraeli hanebnosti. Tak odstraníš zlo ze svého středu.“ Tento text

nechránil jen samotnou ženou, ale i čest celého otcova domu (čest otce v tomto případě spočívala v tom, že dívka zůstala až do svatby pannou).

Cizoložství je Zákonem odsuzováno a ve starozákonním Izraeli se trestalo smrtí obou milenců. Nebylo tomu tak ale ve všech případech, protože i trestání za cizoložství mělo svá pravidla. Smrt čekala milence v případě, že se nevěry dopouštěl muž s vdanou ženou (Dt 22,22). Ukamenování je potkalo i v případě, že k pohlavnímu styku došlo ve městě mezi mužem a zasnoubenou dívkou (ta měla stejné postavení jako vdaná žena). Žena si totiž měla křikem přivolat pomoc a muž neměl porušit práva muže, který byl s dotyčnou dívkou zasnouben (Dt 22,23 – 24). Zasnoubená dívka přežila jen v případě, že k pohlavnímu styku došlo na poli, kde nikdo neslyšel její křik o pomoc (Dt 22,25 – 27).

V případě, že k pohlavnímu styku došlo na poli, kdy si nezasnoubená dívka nemohla křikem přivolat pomoc, smrt jí ani muži nehrozila. Muž ale musel otcí dívky zaplatit již zmíněnou pokutu, dívku si musel vzít a nikdy se s ní nesměl rozvést. (Dt 22,28 – 29)

Na tomto místě bych ještě ráda zmínila ustanovení, které mělo chránit těhotnou ženu. Ve chvíli, kdy by muž uhodil ženu, která by kvůli tomu potratila, ale nezemřela by, musel dotyčný muž zaplatit pokutu ve výši, jakou mu určil manžel postižené ženy (Dt 21,22). Ale teprve ve chvíli, kdy by postižená žena zemřela, musel viník zemřít také (Dt 21,23).

I na tomto ustanovení je znát výjimečnost staroizraelského zákonodárství – totiž jeho humanita. Známé „oko za oko, zub za zub“ není známkou krutosti, ale naopak to znamená, že za každý čin, kterého se člověk dopustí, může dotyčného podle staroizraelského zákonodárství stihnout pouze odpovídající trest (například za neúmyslné zabití nemůže stihnout smrt v rámci krevní msty mimo dotyčného člověka i jeho rodinu,

za zranění nemůže člověka stihnout smrt, za již zmíněné zranění těhotné ženy tudíž může vést ke smrti útočníka až smrt této ženy, ne potracení, které dotyčná žena přežije, atd.)

2.3.8 Rozvod

V biblickém období vyhlížel vlastní akt rozvodu velmi prostě. Stačilo, když manžel sepsal rozlukový list a předal ho manželce.

„V tradičním izraelském manželství byl rozvod možný a pro muže mnohem snazší než pro ženu. Nejčastějším důvodem rozvodu byla neplodnost či nevěra manželky. ... Tato právní snadnost rozvodu však v žádném případě neznamenalá snadnost faktickou. Již v ketubě byla zakotvena pojistka hmotného vyrovnání, která znamenala, že rozvod byl velmi nákladnou záležitostí. Další pojistkou bylo již zmíněné tradiční pojetí mužovy cti. Byla-li žena jakkoli potupena, její otec a bratři byli povinni s ohledem na svou čest ji pomstít. Tyto obtíže prakticky znamenaly, že rozvod byl výsadou velmi bohatých a mocných mužů.“¹³

Staroizraelské texty si všímají i případů, kdy by se k sobě partneri chtěli po rozvodu vrátit. Když totiž žena odešla od svého manžela a provdala se za jiného, nemohla se už vrátit ke svému bývalému muži. Tento negativní přístup lze vyčíst z Jr 3,1-2: „Jestliže muž propustí svou ženu a ona od něho odejde a vdá se za jiného, smí se k ní znovu vrátit? Což by tím země nebyla nesmírně potřísněna?“

---

¹³ KNOTKOVÁ – ČAPKOVÁ, B. a kol. *Obrazy ženství v náboženských kulturách*, Praha – Litomyšl, Nakladatelství Paseka, 2008. 34 s. ISBN 978-80-7185-890-4.

2.3.9 Vdova

Žena, které zemřel manžel, byla ve starozákonním Izraeli předmětem zvláštní úcty a péče, protože sám Bůh byl prohlašován za manžela a zvláštního příznivce vdov (např. Dt 10,18). Deuteronomium pamatuje ve svém zákonodárství na vdovy s tím, že je staví na stejnou úroveň jako levity a sirotky (Dt 14,28n.24,17 - 21.26,12n.27,19).

Přesto byla vdova vlastně odkázaná na laskavost příbuzných (v případě, že měla děti, tak byla odkázaná na nejstaršího syna) a milosrdenství bližních. Vdova totiž neměla právo dědit po zemřelém muži. Vdovský stav dávaly vdovy najevo i nošením zvláštních šatů (Gn 38,14.19).

Když se v manželství nenarodil dědic, měl si podle levirátního práva vzít vdovu bratr zesnulého manžela. První syn, který se z takového manželství narodil, byl pokládán za syna zesnulého muže (Dt 25,5nn).

Když se tak nestalo, musela vdova odejít ke svým rodičům (Gn 38,11; Lv 22,13) s tím, že byla odkázaná na účast při obětních hostinách (Dt 14,29; 16,11.14; 26,12n) a na paběrkování (Dt 24,19nn).

2.3.10 Levirátní sňatek

Specifickým druhem sňatku v případě, že žena ovdověla v bezdětném manželství¹⁴, se stalo uzavírání tzv. levirátního¹⁵ manželství. Pokyny k levirátnímu sňatku najdeme v Dt 25,5 - 6: „Když budou bydlet bratři spolu a jeden z nich zemře bez syna, nevdá se žena zemřelého jinam, za

---

¹⁴ Za bezdětné manželství bylo považováno i manželství, ve kterém se narodili dívky.

¹⁵ Z lat. levir, švagr.

cizího muže. Vejde k ní švagr a vezme si ji za ženu právem švagrovství. Prvorozený syn, kterého porodí, ponese jméno jeho zemřelého bratra, aby jeho jméno nebylo z Izraele vymazáno.“

Když žádný z bratrů nejevila ochotu oženit se s ovdovělou švagrovou, přikročilo se k veřejnému napomenutí před soudem obřadem chalica neboli vyzutí (rozuměj vyzutí boty). Na vysvětlenou cituji pokračování deuteronomického textu. Dt 25,7 - 10: „Avšak jestliže si ten muž nebude chtít vzít svou švagrovou, vystoupí jeho švagrová do brány ke starším a řekne: "Můj švagr se zdráhá zachovat svému bratrovi jméno v Izraeli, není svolný užít vůči mně práva švagrovství." Předvolají ho tedy starší jeho města a promluví s ním. Když bude stát na svém a řekne: "Nechci si ji vzít", přistoupí k němu před staršími jeho švagrová, zuje mu střevíc, plivne mu do tváře a prohlásí: "To si zaslouží muž, který nechce svému bratru zbudovat dům." I bude mít v Izraeli přezdívku: "Dům vyzutého".“ Po obřadu byla vdova volná a mohla si vzít kohokoliv s výjimkou kohena.

2.3.11 Očišťování po menstruaci a porodu

Menstruace kulticky znečišťovala na sedm dní nejen ženu samotnou, ale zároveň vše, čeho se dotkla (Gn 31,35; Lv 15,19-23.20,18). Žena, která trpěla chorobným krvotokem, byla kulticky nečistá po celou dobu své nemoci. Po uzdravení musela obětovat dvě hrdličky nebo holubičky (Lv 15,25 - 30). Kněz měl jedno připravit jako oběť za hřích, druhé jako zápalnou oběť.

Jednou z ústředních součástí života ženy bylo těhotenství a porod. Proroci používali porodní bolesti jako obraz pro utrpení, kterým

musí projít neposlušný lid kvůli svým hříchům v Boží přítomnosti (Iz 26,17; Jr 49,24).

Za kulticky nečistý byl stejně jako menstruace považován i porod. Ten znečišťoval ženu, v případě, že se jí narodil chlapec, na 7 dní a dalších 33 dní byla považována za polonečistou. Když se ženě narodila dívka, byla doba znečištění dvojnásobná (Starý zákon neobsahuje důvod, proč byla u dívek doba očišťování delší než u chlapců. Až později to rabíni ve svých výkladech zdůvodnili tím, že Adam, muž, byl stvořen první týden, kdežto Eva, žena, byla stvořena až druhý týden). Teprve po uplynutí této lhůty směla rodička obětovat očistnou oběť. To spočívalo konkrétně v tom, že žena musela po porodu knězi přivést ročního beránka k zápalné oběti a holoubě nebo hrdličku k oběti za hřích. Když si nemohla opatřit jehně, přinesla dvě holoubata nebo hrdličky jako po menstruaci (Lv 12).

2.3.12 Právo žen dědit

V době patriarchů dědili pouze synové legitimní ženy (Gn 21,10.24,36.25,5). Nejstarší z nich obdržel větší díl a stal se hlavou širší rodiny. Synové ženin dostávali dary (Gn 25,5 – 6), dcery dostávaly jen odbytné. Když se Izraelci usadili, byly dědické poměry upraveny: Dědictví se rozdělovalo mezi syny. Nejstarší dostal dva díly, ostatní obdrželi po stejném dílu (Dt 21,15 – 17). Když v rodině nebyli synové, připadlo dědictví dceři (Nu 27,8) s podmínkou, že se musela vdát do čeledi domu svého otce (Nu 36,6n). Když se vdala mimo tuto čeleď, dědictví propadlo. Když se

v manželství nenarodili ani synové, ani dcery, přešlo dědictví na bratra. Když nebyl ani bratr, přešlo dědictví na strýce ze strany otce. A když nebyl ani on, přešlo dědictví na nejbližší příbuzné (Nu 27,9 – 11).

2.3.13 Pohřeb

Nyní přiblížím náležitosti pohřbu, který byl společný pro muže i pro ženy. Izraelci obvykle pochovávali své mrtvé do hrobu, těla mrtvých spalovali jen ve výjimečných případech, a to hlavně z trestu (Lv 20,14.21,9; Joz 7,25; 1S 31,11–13). Hroby se kopaly do země nebo se tesaly do skal, jako skalní hroby sloužily i náležitě upravené jeskyně. Protože mrtvolý znečišťovaly na sedm dní, konaly se pohřby obvykle hned v den úmrtí buď na pohřebišť vzdálené od lidských obydlí (Ez 39,15), v zahradách u domů (2Kr 21,18), u veřejných cest (Gn 35,19) nebo na horách (2Kr 23,16).

Zármutek nad úmrtím se projevoval dvojím způsobem: vůči Bohu pokorným umlknutím, to symbolizovalo položení ruky na ústa (Jb 1,20n; Ž 39,10) a vůči příbuzným hlasitým nářkem. Bylo zvykem natrhnout si oděv nebo se obléct do žíněného roucha a posypávat si hlavu popelem nebo hlínou [2S 1,2; Iz 15,3]. Smutek nad smrtí příbuzného trval obvykle týden (Gn 50,10), u výjimečných osob 30 dní (Nu 20,29; Dt 34,8).

3. Žena ve Starém zákoně

Ve Starém zákoně jsou aktéry většiny událostí muži. Přesto v Tenaku nalezneme řadu žen, které měly mimořádné postavení. V této se budu kapitole věnovat několika ženám, nejprve v příběhu pramatek – Sáry, Rebeky, Ráchel i její sestry Ley. Poté v krátkosti zmíním Selofchadovy dcery, které si svou „výjimečnost vysloužily“ dědictvím po otci (což v té době nebylo běžné). A nakonec této kapitoly přidám i příběhy Rút a dvou Támar.

3.1 Sára

Se Sárrou, v té době ještě Sáráj, se poprvé setkáváme v Gn 11,29. V následujícím verši se dozvídáme, že byla neplodná (s neplodností bojovala řada starozákonních žen – včetně později jmenovaných Rebeky a Ráchel).

Abram odešel s částí své rodiny (včetně Sáraje) z rodného kaldejského Uru a usadil se v Cháranu. Po smrti otce pokračoval Abram v cestě až do Šekemu v Kenaanu. Protože tam nastal hlad, sestoupil Abram do Egypta, kde byl dostatek jídla. Sáráj musela všude říkat, že jsou sourozenci. Abram se totiž bál, že kdyby přiznali, že jsou manželé, tak ho kvůli její kráse zabijí. Sáráj se poté dostala až na faraonův dvůr a Egyptané Abrama díky ní zahrnuli dary. Když Hospodin potrestal faraonův dům kvůli Sáráji, musel Abram i Sáráj z Egypta odejít (Gn 12).

Po mnoha událostech se se Sárají opět setkáváme až poté, co Hospodin uzavřel s Abramem smlouvu (Gn 15,4 – 21). Aby si Sáráj zajistila Hospodinem zaslíbeného potomka, zvolila, v té době běžné, zástupné mateřství a dala Abramovi svou otrokyni Hagar. Hagařino těhotenství vedlo k roztržce mezi Sárají a Hagar. Konflikt dospěl tak daleko, že Hagar uprchla do stepi. U pramene při cestě do Šúru ji oslovil Hospodin, který ji poslal zpět k Sárají, a prozradil jí i jméno ještě nenarozeného syna (Gn 16).

„Zvolila jsem zástupné mateřství, abych naplnila Boží vůli.“ Totiž, jestliže měl Bůh v rukou její bezdětnost, alespoň něco chtěla Sára uchopit do svých rukou. A Hagar na to reaguje: „Obě jsme trpěly: já, protože jsem zůstala otrokyní i poté, co jsem porodila Abrahamovi syna, i Sára, protože její adoptovaný syn Izmael stejně zůstal mým synem, synem Egyptanky, cizincem.“ Sára říká: „Šechina (Boží přítomnost) rozuměla tomu, že já jsem pragmatička, kdežto Abraham je snílek. Hagar také byla realistka. Nikdy neproklela ani mne, ani Boha, za to, co se stalo. Hagar věděla, že kdyby neopustila Abrahamův dům, žila by a zemřela by jako otrokyně, nikoliv jako matka velikého národa.“¹⁶

Po narození Izmaela obnovil Hospodin s Abramem smlouvu, ve které mu slíbil zemi a syna. Kromě vnějšího znamení, obřízky, čekala Abrama i Sáráj změna jména. Z Abrama se stal Abraham a ze Sáraje Sára (toto jméno znamená Kněžna - Gn 17,15). „Když Bůh mění její jméno, nemluví přímo se Sáráj. Frankel vkládá Sáře do úst: „Jak jsem byla zklamaná, že Bůh nemluvil přímo ke mně, když měnil mé jméno!“ Naše matky učí, ženy stojí

---

¹⁶ DUBINOVÁ, T. Ženy v bibli, ženy dnes. Praha – Židovské muzeum. 2008. 44 s. ISBN 978-80-86889-69-6.

opodál v dramatu božího pojmenování. A tato skutečnost sama je součástí tohoto dramatu.“¹⁷

V 18. kapitole Genesis se dozvídáme, že Abrahama navštívili 3 hosté, kteří mu opět přislíbili narození syna. V 20. kapitole Genesis se dočteme, že se Abraham dostal na dvůr gerarského krále Abímeleka, před kterým Abraham opět vydával Sáru za svou sestru. Když Hospodin opět kvůli Sáře postihl dvůr krále, musel Abraham i Sára odejít.

Poté Hospodin zasáhl, Sára opravdu otěhotněla a porodila syna Izáka. „Neplodná žena je užitečná, protože může dokázat boží plodnost... Odtud midraše z talmudických i pozdních středověkých sbírek záměrně zvyšují počet neplodných žen v Bibli a dramatizují zázrak jejich početí.“¹⁸ Poté, co Sára přestala Izáka kojit, vystrojil Abraham hostinu. A protože se tato hostina stala předmětem výsměchu Abrahamova prvního syna Izmaela, domáhala se Sára, aby Abraham Hagar i Izmaela zapudil. Abraham se sice zdráhal, ale Hospodin dal Sáře zapravdu a tak nakonec Abraham Hagar i Izmaela poslal pryč (Gn 21).

V 22. kapitole Genesis se dovídáme o obětování Izáka. Vypravěč této události to vysvětluje tím, že tak Hospodin zkoušel Abrahamovu víru. V následující kapitole se dozvídáme, že Sára zemřela ve 127 letech v Kirjat - arbě, v Hebronu v kenaanské zemi, a že si Abraham od místních lidí koupil jeskyni na poli v Makpele naproti Mamre, do kterého Sáru pochoval. Terezie Dubinová dokonce uvádí v kapitole věnované Sáře názor, že jí „puklo srdce“ nad tím, že přijde o svého jediného „vymodleného“ syna¹⁹.

---

¹⁷ DUBINOVÁ, T. Ženy v bibli, ženy dnes. Praha – Židovské muzeum. 2008. 44 s. ISBN 978-80-86889-69-6.

¹⁸ DUBINOVÁ, T. Ženy v bibli, ženy dnes. Praha – Židovské muzeum. 2008. 45 s. ISBN 978-80-86889-69-6.

¹⁹ DUBINOVÁ, T. Ženy v bibli, ženy dnes. Praha – Židovské muzeum. 2008. 47 s. ISBN 978-80-86889-69-6.

3.2 Rebeka

Poprvé se s Rebekou setkáváme v Gn 22,23, kde je jmenována jako dcera Abrahamova synovce Batúela. Rebeka se stala ženou Abrahamova syna Izáka, námluvám se věnuje 24. kapitola Genesis. „Lstivá Rebeka říká: „V mém příběhu je mnoho věcí, které neodpovídají patriarchální kultuře: můj rodokmen je veden od mé babičky Milky, odběhla jsem od studny do domu své matky, ... Eliezer dal dary mému bratru a matce a byli to oni dva, kdo dojednával sňatek. A oni se mne také zeptali, zda chci s Eliezerem odejít.“²⁰

Manželství bylo po téměř 20 let bezdětné, poté se ale Rebece narodila dvojčata, chlupatý Ezau a holý Jákob. Ezau se stal lovcem a „mužem pole“ (Gn 25,27). Naproti tomu je Jákob popisovaný jako bezúhonný, který sídlí ve stanech. „Proč měla Rebeka raději Jákoba? „Protože dával přednost životu ve stanu, byl chytrý, měl hladkou kůži a byl hezký, navštěvoval ji a naslouchal jejím radám. Naopak Ezau byl divoký, srstnatý muž, netrpělivý otrok svých vášní.“²¹

Když Izák zestárl a oslepl, zavolal si Ezaua a vyžádal si, aby mu ulovil zvíře a připravil mu z něj oblíbené jídlo před tím, než mu jako prvorozenému požehná. Zaslechla to Rebeka, která měla více v oblibě Jákoba. Proto ho navedla, aby se vydával za Ezaua a místo něho přinesl otcí oblíbené jídlo, aby tak od slepého otce dostal prvorozenké požehnání se všemi jeho právy (Gn 27,1-28,5). „A proč měla Rebeka stejnou „nectnost“ jako Sára, totiž že poslouchala za dveřmi? Rebeka

---

²⁰ DUBINOVÁ, T. Ženy v bibli, ženy dnes. Praha – Židovské muzeum. 2008. 51 s. ISBN 978-80-86889-69-6.

²¹ DUBINOVÁ, T. Ženy v bibli, ženy dnes. Praha – Židovské muzeum. 2008. 51 s. ISBN 978-80-86889-69-6.

odpovídá: „Protože jsem byla odsunuta na okraj jako všechny ženy v mé společnosti. Naslouchala jsem za stanoveným závěsem, spojovala útržky zaslechnutých rozhovorů, z narážek jsem si konstruovala novinky. Byla jsem špionem ve svém vlastním domě. Tak jako Sára slyšela pouze nepřímo proroctví andělů, že porodí syna, tak jsem i já jen zaslechla Izákův plán požehnat Ezauovi.“²²

Jákob musel před Ezauem uprchnout a na svém útěku se dostal ke svému strýci Lábanovi. Rebeka se jeho návratu nedožila, Izák ji pochoval do jeskyně na poli v Makpele, naproti Mamre (tj. do stejného hrobu, kde už před tím ležela Sára s Abrahamem)(Gn 49,31). Ve smrti Rebeky lze vidět jistou podobnost se smrtí Sáry. Obě se totiž nedožily návratu milovaných synů (Sára zemřela dřív, než se dozvěděla, že Izák nebyl obětován, Rebeka se zase nedožila návratu Jákoba ze služby u strýce Lábana, Rebečina bratra).

3.3 Ráchel a Lea

Jméno Ráchel znamená v překladu ovce. První zmínku o Ráchel najdeme v Gn 29,9 ve chvíli, kdy Jákob po útěku před svým bratrem Ezauem přišel ke studni, kde se napájela Lábanova stáda (příloha č. 3). Ráchel byla z Lábanovy rodiny první, koho Jákob potkal. Přivedla ho domů a Lában u sebe Jákoba nechal po jeden měsíc. Během tohoto měsíce se Jákob zamiloval do Ráchel a chtěl si ji vzít. Protože neměl peníze na vyplacení věna, odsloužil si místo toho u Lábana 7 let. Lában ho ale oklamal a dal Jákobovi svou druhou dceru, Leu. Nakonec dal po svatebním

---

²² DUBINOVÁ, T. Ženy v bibli, ženy dnes. Praha – Židovské muzeum. 2008. 52 s. ISBN 978-80-86889-69-6.

týdnu Lában Jákobovi i Ráchel, ale Jákob za ni musel odsloužit další 7 let. Lea Jákobovi porodila 6 synů a 1 dceru. Leina služka Zilpa porodila 2 syny.

Ráchel měla stejně jako Sára a Rebeka problém s neplodností. Žárlila na svou sestru Leu, která měla několik synů a dceru, a naléhala (v zoufalství) na Jákoba: „Dej mi syny! Nedáš-li, umřu.“(Gn 30,1) Aby si vymohla alespoň nějakého potomka, zvolila, stejně jako Sára, zástupné mateřství a dala Jákobovi svou služku Bilhu, která porodila dva syny. Nakonec se Hospodin „rozpomenul“ i na Ráchel, porodila syna Josefa, ze kterého vzešli dva izraelské kmeny - Efraim a Menases. Později porodila ještě druhého syna – Benjamina (Gn 35,16-19).

Vztah Jákoba a jeho tchána Lášana se postupně zhoršoval. Nakonec se situace stala neúnosná a vyústila v další Jákobův útěk. Těsně před odchodem z otcova domu ukradla Ráchel otcovi domácí bůžky. Když Lában dohnal Jákoba, dožadoval se vrácení těchto bůžků. Jákob Lábanovi dovolil prohledat stany a proklel zloděje Lábanových bůžků nevěda, že je ukradla Ráchel. Ráchel ale dala bůžky do torny na sedadle na velbloudovi, sedla si na něj a vymluvila se na menstruaci, proto Lában bůžky nenašel.

O Ráchelině smrti se dovídáme jen v krátkosti v Gn 35,16 a Gn 48,7. Podle tohoto verše má Ráchel hrob u cesty do Efraty, respektive do Betléma. Řada starozákonních výkladů pohlíží na Ráchel jako na ženu, která se řádně nedržela Jákobovy víry a držela se otcových domácích bůžků. Z mého pohledu byla Ráchel velice nešťastnou ženou. Ženou, která byť byla v porovnání svou sestrou Jákobem více milována, tak se na druhou stranu snažila se svou sestrou držet krok v rození dětí. A jak jsem již zmiňovala, stejně jako u Sary a Rebeky musel zasáhnout Hospodin, aby otěhotněla.

3.4 Selofchadovy dcery

Jak už jsem zmínila v předchozí kapitole, ženy ve starozákonní společnosti neměly právo dědit. Výjimku si vydobily Selofchadovy dcery. Jejich otec totiž zemřel bez mužského potomka. Selofchadovy dcery svou žádost o otcovo dědictví odůvodnily tím, že nechtějí, aby bylo vymazáno jméno jejich otce.

Hospodin zhodnotil jejich žádost jako oprávněnou a uzákonil, že když zemře muž bez mužského potomka, převede se jeho majetek na dcery. A teprve v případě, když muž nebude mít ani dcery, přejde jeho majetek na nejbližší příbuzné s následnou posloupností: bratry, bratry jeho otce a nakonec nejbližší příbuzné z čeledi.

3.5 Rúť

Další významnou ženou, jejíž příběh bych zde ráda popsala, je Rúť. Původ a význam jejího jména je nejistý, obvykle se vykládá jako „průvodkyně“ nebo „ta, jež se laskavě připojuje“²³. Jedná se o Moabitku, která dostala do Davidova rodokmenu.

Příběh Rúť najdeme v knize, které nese její jméno. V hebrejském kánonu je kniha Rúť zařazena mezi pět Svitků (Megilot), které se používali k bohoslužebnému předčítání při pěti výročních izraelských svátcích (Píseň písní se četla o Pesachu, Rúť na letnice, Kazatel na

---

²³ NOVOTNÝ, A. Biblický slovník, sv. 1., A – R. s. 814 Praha: Kalich, 1956.

svátek stánků, Pláč Jeremjášův k výročí zboření chrámu a Ester o Purimu - o svátku losů).

V knize Rút najdeme tento příběh: Elímelek se se svou manželkou Noemi (její jméno znamená Rozkošná – Rt 1,20) odstěhoval z Betléma do Moábu. Jeho synové Machlón a Kiljón se tam oženili za moábské ženy Rút a Orfu. Když Elímelek i oba jeho synové zemřeli, trvala Noemi na tom, aby se obě její snachy vrátily od otcovských domů. Orfa jí poslechla a vrátila se ke svým rodičům. Ale Rút zůstala se svou tchyní Noemi a vrátila se s ní do Betléma, odkud Noemi pocházela.

Noemi znala významného muže z Elímelekovy čeledi - Boaze, což byl její příbuzný z manželovy strany. V době žní šla Rút paběrkovat klasy na jeho pole (viz příloha č. 4). Boaz jí dovolil, aby jedla s jeho ženci, a postaral se o to, aby hodně nasbírala. Rút zůstala na Boazových polích do doby, dokud neskončila sklizeň ječmene a pšenice.

Noemi poradila Rút, aby se odebrala na humno, kde spal Boaz. Rút si měla lehnout do Boazových nohou. Když se probudil, požádala ho, aby se jí ujal jako blízký příbuzný podle levirátního zákona. Boaz jí slíbil, že bude Rútin i Noemin zastánce, i když existoval bližší příbuzný, než byl Boaz sám.

Poslední kapitola líčí právní jednání, při kterém Boaz požádal muže, který byl bližší příbuzný Rút než on sám, aby odstoupil od svého práva na ni. Když se tak stalo, vzal si Rút za manželku. Syn, který se Rút a Boazovi narodil, byl podle tehdejšího práva vlastně považován za syna Noemi (Rt 4,16). Tento syn, Obéd, se později stal dědečkem krále Davida (Rt 4,17).

Knihy Rút může mít různé záměry. Užívalo se jí při letnicích, její děj tedy mohl mít určitý vztah k zemědělským obřadům předizraelského oby-

vatelstva. Podle jiného výkladu měla kniha Rút za úkol zdůraznit povinnost tzv. levirátního manželství (Dt 25,5-10). Dalším názorem je, že základním záměrem knihy Rút bylo hájit všeobecnost víry v Hospodina proti vylučování lidí cizího, hlavně moábského a aramonského, původu, z Božího lidu (v rozporu s Dt 23, 3-6)²⁴. Sama se přiklání k názoru, že kniha Rút ukazuje důležitost dodržování levirátního zákona. Vidím totiž v tomto příběhu příklad solidarity s vdovou, tedy se slabším a ohroženým člověkem, byť to znamenalo porušení zákazu brát si ženu ze „zapovězeného“ národa.

3.6 Támar

Příběh první Támar najdeme v Gn 38. Támar byla manželkou Judova syna Era. Když Er zemřel, měl jeho bratr Ónan podle levirátního zákona povinnost vzít si Támar za ženu a zplodit s ní svému bratrovi syna. Ale po sňatku s Támar zemřel i Ónan. Juda po jeho smrti poslal Támaru do otcovského domu, aby tam počkala, až doroste jeho třetí syn Šela. Když tento slib nedodržel, přestrojila se Támar za nevěstku a svedla po smrti tchyně Judu (tedy svého tchána), aby si vynutila právo na potomka. „Ačkoliv je hrob jeho manželky ještě čerstvý, Juda neváhá zaplést se s prostitutkou. Co je to za muže?!? Támar odpovídá: „Odhalila jsem Judův povrchní zármutek svojí ironickou hrou se závojem. Když jsem byla zahalena jako vdova po jeho synovi, neviděl mne, poslal mne pryč a nevnímal si mého právoplatného požadavku provdat se za Šelu. Ale když jsem se dobrovolně skryla za závoj (nevěstky), všiml si mne a

---

²⁴ NOVOTNÝ, A. Biblický slovník, sv. 1., A – R. s. 815 Praha: Kalich, 1956.

nevědomky naplnil svoji povinnost vykupitele svého syna.“²⁵ Támar z tohoto spojení otěhotněla a porodila dvojčata - Perese (Trhlina) a Zeracha (Rozbřesk). Támar se tedy musela uchýlit ke lsti, převléknout se za nevěstku a svést svého tchána, aby domohla svého práva.

Příběh druhé Támar, kterou bych zde ráda přiblížila, najdeme v 2 S 13,1 – 22. Tato Támar byla dcerou Davida a jeho manželky Maachy, princezny z Gešuru (2S 3,3). Amnón, syn Davida a jeho manželky Achinoam Jezreelské (2S 3,2), se do Támar zamiloval. Jónadab, Amnónův přítel, mu poradil, aby předstíral nemoc a vyžádal si Támar na ošetřování. Když ho Támar přišla ošetřovat a přinesla mu jídlo na posilněnou, Amnón se jí zmocnil a, i když se Támar bránila ("Ne, můj bratře, neponižuj mne! To se v Izraeli přece nedělá! Nedopouštěj se té hanebnosti! Kam bych se poděla se svou potupou? A ty budeš v Izraeli jako nějaký hanebný bloud. Promluv nyní s králem, on mě tobě neodepře." 2 S 13,12 – 13), znásilnil ji. Když to udělal, zhnusila se mu a nechal ji vyhodit z domu. Támar dostala jako jedna z mála prostor promluvit o hanbě, do které jí její nevlastní bratr dostal. "Nemám proč. To, že mě vyháníš, je mnohem větší zlo než předešlé, jehož ses na mně dopustil." (2 S 13,16). Támariným jediným útočištěm se jí stal dům jejího vlastního bratra Abšalóma (2 S 13,20), který ji dva rok po této události pomstil zabitím Amnóna (2S 13,23-38).

---

²⁵ DUBINOVÁ, T. Ženy v bibli, ženy dnes. Praha – Židovské muzeum. 2008. 75 s. ISBN 978-80-86889-69-6.

4. Postavení ženy ve zbylých částech Tenaku (Spisech a Prorocích)

Knihy Starého zákona představují velice různorodý soubor různých literárních i zvěstných celků z různých období židovských dějin, které se vyvíjely po velice dlouhou dobu a které různým způsobem vypovídají o, nebo alespoň naznačují, postavení žen v tehdejší společnosti. Ale nejen to. Díky tomu, jakým způsobem vypovídají o ženách, měly tyto knihy vliv na utvoření obraz ženy a jejich postavení v následujících staletích.

4.1 Veřejně činné ženy

Mezi starozákonními příběhy najdeme i ty o veřejně činných ženách. Mezi těmito ženami najdeme pěvkyně, prorokyně i soudkyně.

Mezi pěvkyněmi jen krátce zmíním Jiftáchovu dceru, která zpěvem a tancem vítala jako první svého otce vracejícího se z boje. Jiftách před bojem slíbil, že prvního, koho potká po vítězství při návratu domů, obětuje Bohu (Sd 4,4). I když tímto prvním člověkem byla jeho dcera, byla obětována (není jisté, jakým způsobem). Další pěvkyní byla i Mirjam.

Mirjam (její jméno znamená vzpoura, neústupnost) byla dcera Amrama a Jókebed a starší sestra Árona a Mojžíše (Nu 26,59). Jako dívka se podílela na záchraně bratra Mojžíšově (Ex 2,4-7), její jméno se ale dozvídáme až mnohem později. „Naše dcery se ptají: I když Áronova a Mojžíšova sestra hraje zásadní roli v příběhu východu z Egypta, zůstává až do 15. kapitoly bezejmenná. Proč je potom pojmenována „Mirjam“? Mirjam odpovídá: „Mé jméno je složeno ze dvou hebrejských slov: „mar“ –

„hořký“ a „jam“ – „moře“. Můj život byl skutečně hořký, stejně jako vody Mary (Ex 15,23). Byla jsem vždy ve stínu svých mladších bratrů, odsouzena k mlčení. A když jsem nakonec spolu s Áronem předstoupila s požadavkem sdílení vůdčí role, byla jsem jediná potrestána malomocenstvím. Mé jméno, stejně jako já, však ve skutečnosti pochází z Egypta: „mer“ znamená „milovaná“. Skutečně mne lidé milovali, zvláště kvůli zázračné studni, která je napájela během čtyřiceti let na poušti.“²⁶

Když se Mojžíš oženil s Kúšankou (Nu 12,1.2), Áronovi a Mirjam se to nelíbilo a navíc protestovali proti tomu, že Hospodin mluví jen Mojžíšovým prostřednictvím. Hospodin za to potrestal pouze Mirjam, a to malomocenstvím (Nu 12,10), Mojžíš se za ni u Hospodina přimluvil a díky tomu se Mirjam opět uzdravila (Nu 12,13; Dt 24,9). „Vypadá to, že více byla potrestána Mirjam, ale ve skutečnosti byl více potrestán Áron. Ten byl totiž potrestán na duchu: cítil se vinen, že za konflikt byla potrestána Mirjam, viděl ji trpět, a trpěl tak víc, než kdyby byl zraněn on sám, a navíc se musel ponížit před mladším bratrem a prosit o odpuštění a přimluvu u Boha. Mirjam byla vyléčena, ale Áronovi zůstaly šrámy na duši.“²⁷

Mirjam zemřela v Kádeši (Nu 20,1), kde byla i pochována. Díky Mirjam měli Izraelci při pochodu pouští vodu, ale ve chvíli, kdy Mirjam zemřela, zůstali Izraelci bez vody. Mirjam proslavila i píseň, kterou se svými družkami zpívala po přechodu Rudého moře (Ex 15,20n). podle některých názorů byla Mirjam autorkou i písně, kterou dnes známe jako Mojžíšovu.²⁸

Další prorokyní, a v tomto případě zároveň i soudkyní, kterou je důležité zmínit, byla Debora. Debora byla Lapidotovou manželkou,

---

²⁶ DUBINOVÁ, T. Ženy v bibli, ženy dnes. Praha – Židovské muzeum. 2008. 93 s. ISBN 978-80-86889-69-6.

²⁷ DUBINOVÁ, T. Ženy v bibli, ženy dnes. Praha – Židovské muzeum. 2008. 96 s. ISBN 978-80-86889-69-6.

²⁸ DUBINOVÁ, T. Ženy v bibli, ženy dnes. Praha – Židovské muzeum. 2008. 94 s. ISBN 978-80-86889-69-6.

bydlela mezi Rámou a Bét-elem v Efrajimském pohoří, kde sedávala pod posvátnou palmou (bylo to to samé, co později znamenalo sedět v bráně)(Sd 4,5). Debora přiměla Baráka k boji proti Síserovi, veliteli Jabínova vojska, a dokázala bojovníky nadchnout takovým způsobem, že díky tomuto nadšení zvítězili. Díky tomu se jí dostalo mnohem větší úcty k ní a k jejímu proroctví než tomu bylo před bitvou (Sd 4,9). Tento úspěch opěvuje Debořina píseň (Sd 5,2-31). Zde bych ještě měla připomenout, že se na tomto vítězství podílela i cizinka Jáel, která zabila velitele Síseru stanovým kolíkem (Sd 5,24 – 26).

4.2 Statečná žena a žena jako postava Moudrosti

Ve starozákonní literatuře najdeme i místa, kde je žena opěvována za různé své kvality. Na tomto místě bych se ráda zaměřila na mudroslovnou literaturu, respektive na knihu Přísloví.

Přísloví 11,16 připomíná, že ušlechtilá žena se drží cti, ale ukrutníci se naproti tomu drží bohatství. Moudrá žena buduje svůj dům, ale pošetilá jej vlastníma rukama boří (Př 14,1). Podle dalšího přísloví „Kdo našel ženu, našel dobro a došel u Hospodina zalíbení“ (Př 18,16). Velice známá je chvála statečné ženy v poslední kapitole Přísloví. Máme zde vyjmenováno, co všechno žena dělá, jak se stará (a i ve skutečnosti by se měla starat) o celou svou rodinu i dům – např. „Stará se o vlnu a o len, pracuje s chutí vlastníma rukama. Podobna obchodním lodím zdaleka přiváží svůj chléb. Ještě za noci vstává dát potravu svému domu a příkazy služkám. Vyhlédne si pole a získá je, z ovoce

svých rukou vysází vinici. Bedra si opáše silou a posílí své paže. Okusí, jak je dobré její podnikání. Její svítilna nehasne ani v noci.“ (Př 31,13 – 18)

Jsou zde jmenovány různé kvality žen, ovšem všechny tyto kvality jsou spojeny s péčí o rodinu a dům a o péči o muže, která se může projevovat například jmenovaným sezením v bráně, protože tím, že je žena podřízena muži, musí se všechny její kvality projevit jen skrze muže. Podle těchto přísloví to vypadá, jako by žena ani jiné kvality, než ty spojené s rodinou a domem neměla (nebo neměla mít).

V Příkladích najdeme i ženskou „postavu“ Moudrosti: „Hospodin mě vlastnil jako počátek své cesty, dříve než co konal odedávna. Od věků jsem ustanovena, od počátku, od pravěku země. Ještě nebyly propastné tůně, když jsem se zrodila, ještě nebyly prameny vodami obtěžkány. Když ještě byly hory ponořeny, před pahorky jsem se narodila. Ještě než učinil zemi a všechno kolem a první hroudy pevniny, když upevňoval nebesa, byla jsem při tom, když vymezoval obzor nad propastnou tůní, když seshora zavěšoval mračna, když sílily prameny propastné tůně, když kladl moři jeho meze, aby vody nevystupovaly z břehů, když vymezoval základy země, byla jsem mu věrně po boku, byla jsem jeho potěšením den ze dne a radostně si před ním hrála v každý čas. Hraji si na jeho pevné zemi; mým potěšením je být s lidskými syny.“ (Př 8,22 – 31)

Starověký Izrael se pohyboval mezi národy, které měly dualistický panteon bohů, v Izraeli samotném ale tuto dualitu nenajdeme. Izraelský Bůh je mužského rodu, chybí zde proto zdánlivě ženský prvek. Tato absence bohyň je nahrazována tím, že jako „partnerka“ Boha vystupuje vážená a ctěná ženská postava Moudrosti.

Ráda bych zde upozornila ještě na dvě interpretace Moudrosti: „mytickou, kdy je chápána jako bohyně, dcera boha stvořitele Ela

(Elohima), osobní ochránkyně člověka (Př 4,3 – 9) v duchu staré semitské koncepce ochranného božstva každého jedince, ztělesnění moudrosti a symboliky přírody... poetickou, kdy není bohyní, ale čistě literární postavou stvořenou písaři pro účely učení mudrosloví: jde o pozdější pojetí, kdy je ztotožněna s Tórou.²⁹

4.3 Cizoložné ženy a nevěstky

Celým Starým zákonem se vine varování před cizinkami, cizoložnými ženami a nevěstkami, ať už těmi kultickými (neboli náboženskými) nebo běžnými.

Přísluví 6,24 zmiňuje ochranu před špatnou ženou a varuje „před úlisným jazykem cizinky“ a pokračuje: Nedychti v srdci po její kráse, ať tě svými řasami neuchvátí! Nevěstce zaplatíš bochníčkem chleba, žena jiného však loví drahou duši.“ (Př 6,25 – 26) Varování před cizinkami najdeme i v Př 7,5, před Hloupostí (také ztotožněné s ženou) v Př 9,13, podle Př 11,22 bychom si měli dát pozor na rozmarnou ženu. Velkým nebezpečím je podle Př 19,13.21,9.25,24 a 27,15 svárlivá žena.

Cizoložná žena a nevěstka vystupují často v prorocké literatuře, kde jsou metaforami pro nevěrnost Izraele ke svému Bohu - Hospodinu.

Známý je příběh prvního malého proroka – Ozeáše, který si tento nevěrný vztah Izraele k Hospodinu musel na Boží příkaz prožít. Bůh mu totiž přikázal, aby si vzal nevěstku a měl s ní děti. Ozeáš ho poslechl, vzal si diblajimskou Gomeru a z tohoto manželství se narodili 3 děti – syn Jizreel, dcera Lórucháma (Neomilostněná) a nejmladšího syna Lóami (Nejste-lid-

---

²⁹ DUBINOVÁ, T. Ženy v bibli, ženy dnes. Praha – Židovské muzeum. 2008. 194 s. ISBN 978-80-86889-69-6.

můj). Gomera od Ozeáše utekla, ale na Hospodinův příkaz ji musel Ozeáš vyhledat a přivést ji opět domů (stejně jako Hospodin i přes svůj hněv stále nevykonával trest na svém lidu a stále ho přijímal).

Dalším prorokem, kterého bych zde ráda zmínila, je Ezechiel. Ve 23. kapitole této knihy najdeme příběh o dvou sestřích – Ohole a Oholíbě, které měli smilnit už od svého mládí. Tyto sestry zástupnými postavami pro Samaří (Ohola) a Jeruzalém (Oholíba), které se měly oddávat cizím náboženským kultům (asyrským, egyptským, kaldejským a babylonským). Proto jim Bůh hrozil potrestáním, tedy vydáním Samaří a později i Jeruzaléma jeho sousedům – nepřátelům. Podobnou zvěst podává i Jeremjáš: „Hospodin mi za dnů krále Jóšijáše řekl: "Viděl jsi, co provedla ta izraelská odpadlice? Chodila na kdejakou vysokou horu i pod kdejaký zelený strom a smilnila tam. Řekl jsem: Po tom všem, co provedla, se vrátí ke mně. Ale nevrátila se. Viděla ji její sestra, judská věrolomnice. Pro všechno cizoložství, jehož se ta izraelská odpadlice dopustila, jsem se rozhodl, že ji propustím, a dal jsem jí rozlukový list. Ale její sestra, judská věrolomnice, se nebála, šla a smilnila také. Svým lehkovázným smilstvem potřísnila zemi, cizoložila s kamenem i dřevem. Ani po tom všem se ke mně její sestra, judská věrolomnice, neobrátila celým srdcem, nýbrž licoměrně, je výrok Hospodinův." Hospodin mi řekl: "Izraelská odpadlice je spravedlivější než ta věrolomnice judská.“ (Jr 3,6 – 11)

4.4 Žena jako milenka

Píseň písní má ve Starém zákoně zcela ojedinělé postavení – je to totiž jediný zástupce milostné poezie, kde má žena rovné postavení s mužem a kde její sexualita není odsuzována jako ve zbytku Tenaku.

Tradičně se Píseň písní vykládá jako alegorický vztah Izraele a Hospodina, v době, kdy byla Píseň přijata do starozákonního kánonu, byla patrně milá (Šúlamitka) srovnávána s Moudrostí, která vystupuje v knize Přísloví. Tento názor se objevil v souvislosti s tím, že za autora písní, ze kterých byla do starozákonního kánonu vybrána tato píseň, stejně jako i mudroslovné literatury byl považován král Šalamoun.³⁰

V současnosti s Píseň písní vykládá doslovně jako kniha o vztahu muže a ženy. Jak už jsem naznačila výše, můžeme najít určitý vztah mezi Písní písní a knihou Přísloví ve srovnávání Šúlamitky a Moudrosti. Mezi těmito dvěma knihami ale existuje i kontrast: „Zarážejícím kontrastem ke knize Přísloví je Píseň písní, která vykresluje erotickou lásku samu pro sebe jako nejcennější lidské vlastnictví . Její síla a krása jsou vyjádřeny ve vztahu plném naprosté vzájemnosti, prostém kontroly jak ze strany muže, tak ze strany ženy, a proto nezbytně vně manželství s jeho strukturou mužské nadřazenosti a ženské podřízenosti. V Písní milenci střídavě zahajují milostné námluvy. Žena, která hledá svého milého, je popisována stejným jazykem jako je v Přísloví popisována agresivně chtivá cizoložnice, ale v Písní není ani stopy po jejím odsouzení...“³¹

V Písní písní najdeme jeden unikát, kterým se ve Starém zákoně ve vztahu k postavení žen pyšní. Žena zde není popisována jako manželka a matka dětí, které rodí kvůli dědičnému hříchu v bolestech, ani se po ženě

---

³⁰ NOVOTNÝ, A. Biblický slovník, sv. 1., A – R. s. 633 Praha: Kalich, 1956.

³¹ DUBINOVÁ, T. Ženy v bibli, ženy dnes. Praha – Židovské muzeum. 2008. 179 s. ISBN 978-80-86889-69-6.

nepožaduje, aby děti rodila. Navíc je zde rovnost partnerů naznačena např. i v Pís 7,10: „Já jsem svého milého, on dychtí jen po mně,“ kde můžeme opět nalézt jakési popření trestu za prvotní hřích, tedy že žena touží po svém muži, který je jí nedostižný, tím, že muž touží po ženě.

„Závěrem lze říci: Píseň písni je přesvědčující oslavou ženiny důstojnosti, sličnosti těla i spirituální krásy duše. V žádné starověké nebo moderní literatuře nebyla žena postavena na prestol vyšší a významnější.“³²

4.5 Žena jako záchránkyně

Ve Starém zákoně najdeme i knihu Ester, která vypráví příběh stejnojmenné ženy, záchránkyně židovského národa, kterému hrozilo za krále Achašvéroše nebezpečí. Ester je perské jméno židovky Hadasy (Myrta), které snad znamená hvězdu.

Perský král Achašveróš uspořádal pro prince a šlechtice všech 127 provincií své říše nádhernou hostinu na hradě v Šúšanu. Pro ženy pořádala hostinu jeho manželka Vašti. Sedmý den hostiny král rozkázal, aby Vašti ukázala hostům svou krásu. Vašti ho neposlechla a král ji za to vyhnal. Poté začal král hledat novou ženu, až našel židovskou dívku Ester, která byla chovankou Mordechaje a která mu o svém původu neřekla (2,1-18). Hrdost Mordechaje, který zachránil Achašvérošovi život (2,19-23), dráždila králova ministra Hamana natolik, až si umínil, že odstraní nejen Mordechaje, ale celý židovský národ. Aby zjistil, kdy má královi přednést svůj dobře promyšlený plán, dal vrhat losy. Král jeho návrh skutečně přijal, protože součástí návrhu byl i příslib nového

---

³² BALABÁN, M. Žena ve Starém zákoně. Religio (revue pro religionistiku), 1/97. 41 s.

příjmu do státní pokladny (3,9). Pro Mordechaje měl Haman připravenou padesát loket vysokou šibenici (5,14).

Královně Ester se ale v poslední chvíli podařilo zmařit plány proti Židům. Haman byl pověšen na šibenici, kterou chystal pro Mordechaje, a Mordechaj se stal ministrem místo Hamana (6,14-8,2). Na oslavu tohoto vysvobození slaví židé dodnes 14. a 15. adaru purim, neboli svátek losů.

5. Postavení ženy v moderní židovské společnosti

Tradiční judaismus klade na člověka vysoké mravní nároky a žádá přísnou kázeň v každodenním životě. Tato náročnost vedla již od starověku k opakovaným pokusům o nalezení liberálnějších podob judaismu, ať to již bylo participování na sousedních kanaánských kultech, helenizace na přelomu letopočtů, nebo konverze ke křesťanství. Všechny tyto tendence znamenaly určité napětí mezi hledáním aktuálnějšího a pružnějšího životního stylu a nebezpečím asimilace.

Haskala přinesla nové pohledy na tradiční role muže a ženy. Zatímco tradiční judaismus ve své náboženské, právní a sociální komplexnosti přiznával ženě důstojnost, protože její místo v rodině bylo místem v samém středu dění, moderna naopak postavení rodiny, a tudíž i ženy, zpochybnila.

5.1 Vymezení pojmu askala a hlavních proudů judaismu

Nejprve se pokusím přiblížit již zmíněný pojem askala³³ a poté naznačit, v čem se liší hlavní proudy judaismu. Termín askala označuje evropské židovské osvícenství zhruba v období od 70. let 18. století do 80. let 19. století. V této době došlo v řadě států na evropském kontinentu k ekonomickým a politickým reformám. V souvislosti s těmito reformami se objevil názor, že je zapotřebí změnit tradiční existenci Židů. Ti reagovali čtyřmi různými způsoby: buď se zcela asimilovali a vzdali se tak své identity, nebo naopak odmítli jakékoliv osvícenské snahy. Většina Židů ale reformy přijala s tím, že požadovali integraci, a nikoliv asimilaci. Čtvrtý postoj měl nacionální charakter, přijímal změny, ale naplňoval je novým

---

³³ PAVLICOVÁ, H. HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Olomouc, Nakladatelství Olomouc, 2003. 86 s. ISBN 80-7182-165-9.

židovským obsahem. Za průkopníka haskaly je považován M. Mendelssohn.

Termín ortodoxní judaismus³⁴ se poprvé objevil na konci 18. století, od počátku 19. století se pak začal běžně používat jako protiklad reformního judaismu. Později se objevují i jiné termíny, např. Tóře věrní. Obecně jsou jako ortodoxní označovány ty skupiny Židů, které považují psanou i ústní Tóru za Bohem inspirovanou. Věří tedy, že veškerý zákon, který existuje v Bibli, Mišně, Talmudu a komentářích až do Šulchan aruch byla dána Izraeli prostřednictvím Mojžíše na Sinaji. Z tohoto hlediska je halacha považována jednak za neměnnou, jednak za naprosto závaznou. Ortodoxní judaismus se postupně vytvářel v reakci na změny, ke kterým došlo v židovstvu západní a střední Evropy v 1. pol. 19. stol., jimiž byly židovské osvícenství, reformní judaismus a emancipace přinášející sekularizaci života. Ortodoxní judaismus dodnes zdůrazňuje důležitost studia Talmudu, který je základní složkou rozvrhu v ješivách.

Konzervativní judaismus je jedním ze dvou proudů moderního judaismu³⁵. Podle tohoto směru judaismus během svých nejvýznamnějších období procházel změnami v závislosti na změnách ve světě a byl schopen přijímat to nejlepší z ostatních kultur, aniž by přitom ztratil své vlastní tradice, charakter a víru. K jeho vzniku přispěl názor, podle kterého zastánci tohoto směru odmítají slepou poslušnost náboženskému zákonu a propagují svobodu bádání o židovské minulosti se zachováním úcty k autoritě tradice. Kvůli silnému důrazu na dějiny pohlíží konzervativní judaismus na judaismus pouze jako na náboženský fenomén, ale Židé pro něho představovali i národní entitu. Pro konzervativní judaismus je

---

³⁴ PAVLICOVÁ, H. HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Olomouc, Nakladatelství Olomouc, 2003. 161-162 s. ISBN 80-7182-165-9.

³⁵ PAVLICOVÁ, H. HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Olomouc, Nakladatelství Olomouc, 2003. 131 - 132 s. ISBN 80-7182-165-9.

typické, že odmítá bezpodmínečnou autoritu Šulchan aruchu, protože považuje za nezbytné stále reinterpretovat a měnit ustanovení halachy podle měnících se podmínek, a tím zabránit strnulosti a stagnaci systému.

Konzervativní judaismus obdobně jako ortodoxní proud zdůrazňuje studium Talmudu v náboženském a rabínském vzdělání. Talmud je studován jako historický zdrojový text pro halachu a na konzervativních ješivách není nijak bráněno akademičtějšímu a kritičtějšímu přístupu, který v kombinaci s tradičním pojetím vede k zajímavým výsledkům. Konzervativní přístup k utváření právních rozhodnutí zdůrazňuje vkládání klasických textů a precedentních případů do historického a kulturního kontextu. Tento přístup vyústil ve větší praktickou flexibilitu, než je tomu u ortodoxního judaismu.

Moderní pojetí judaismu, neboli reformní judaismus³⁶, je známo také jako liberální nebo progresivní judaismus. I když se projevy reformního judaismu časově a místně odlišují, je všem jeho směrům společný názor o oprávněnosti změn a odmítnutí trvalé platnosti určitých formulací židovské víry a kodifikací židovského práva.

Reformní judaismus neklade na studium Talmudu ve svých hebrejských školách takový důraz jako výše uvedené směry, ale v rabínských seminářích jej vyučuje; světonázor liberálního judaismu zamítá závaznost halachy a používá Talmud pouze jako zdroj inspirace a mravního naučení.

5.2 Židovské ženy a feminismus

---

³⁶ PAVLICOVÁ, H. HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Olomouc, Nakladatelství Olomouc, 2003. 175 - 176 s. ISBN 80-7182-165-9.

K důležitým změnám v postavení židovských žen přispěl až feminismus, hnutí za zrovnoprávnění žen, které se v Evropě začalo vyvíjet v 18. století. Na emancipaci mělo vliv v Americe abolicionistické hnutí a v Evropě Francouzská revoluce a následně osvícenství.

Jednou z nejvýraznějších postav té doby, které bojovaly za ženská práva, byla Olympe de Gouges (1748 – 1793). Ta na Deklaraci lidských práv (Deklarace práv muže a občana) z roku 1789, která byla zaměřená pouze na muže, odpověděla o tři roky později Deklarací práv ženy a občanky. Nešlo ale o pouhý přepis Deklarace, tento dokument obsahoval požadavky na ochranu ženy, např. požadavek na ochranu mateřství. Usilovala i o zavedení plné právní rovnoprávnosti mužů a žen, pracovní příležitosti pro ženy a založení výhradně ženského divadla. Olympe de Gouges byla za svou činnost obviněna z touhy po politickém vlivu a opomenutí ctností náležejících jejímu pohlaví a roku 1793 za to byla popravena³⁷.

Nyní záměrně přeskočím více než 100 let, během kterých pokračovaly nastíněné snahy žen o zrovnoprávnění. Toto období, které se označuje za první vlnu feminismu, ukončila druhá světová válka. Z židovského hlediska nebylo toto, spíš politické, hnutí tak významné, protože se židé tou dobou výrazně neúčastnili politického života. Význam to ale mělo pro židovské ženy, které si díky němu začaly uvědomovat svoji nerovnost vůči mužům. Vliv sekularismu a reformy židovských tradic jim v té době nepřinášely žádné konkrétní změny v židovských zákonech. Proto řada žen začala řešit dilema, zda zachovat loajalitu ženské otázce nebo svému židovství. Díky tomu, že byly ženám umožněny pracovní příležitosti a získaly jistou finanční nezávislost, měly v případě, že se cítily být příliš svázané tradicí, možnost ji opustit.

---

³⁷ SOKAČOVÁ, L. Stručná historie feminismu. Feminismus.cz [online]. Dostupné na <<http://www.feminismus.cz/historie.shtml>>.

Dalším hnutím, které má kořeny v ideách Francouzské revoluce, je pojetí židovství jako kulturního fenoménu. Liberální židé odmítli náboženské tradice svých otců a své židovství viděli pouze jako kulturní dědictví. Na tomto trendu se výrazně podílely i židovské ženy.

„V Haliči, ... staré podivínské ženy, které ve své vypjaté zbožnosti nosily pod šaty modlitební šály, modlily se třikrát denně a navštěvovaly zázračné rabíny stejně jako muži. Ani jejich počínání nikdo neodsuzoval, spíše bývaly pokládány za moudré rádkyně, ba za svaté ženy.... Východoevropský chasidismus ve své vrcholné éře osmnáctého a devatenáctého století otevřel dveře k nejvyšší úctě také mnohým ženám. Sám zakladatel chasidského hnutí Baal Šem Tov věřil, že modlitby žen jsou obzvláště Bohu milé a že jsou velmi smysluplné. Jeho dcera Edel byla pokládána za rebe, duchovní vůdkyni, a chasidé věřili, že se v její tváři zjevuje Šechína. Jinými významnými ženami východoevropského chasidismu byla Malka, která sama vedla rozsáhlý chasidský dvůr, nebo kabalistka Soreh. Své oddané následovníky získala i Frejda, významná spisovatelka, nebo Perele, která vedla vlastní dvůr, nosila rituální třásně cicit, jejichž nošení je výhradně mužská povinnost, a živila množství chudých. V devatenáctém století byla slavnou rebe Chana Ráchel zvaná Malkele Triskerin, Královna Trisku. Nosila cicit i tefilin, o Šabatu kázala z okna svého bytu. Věnovala se studiu Tóry a kabale, chodili ji poslouchat učenci, rabíni i prostý lid. Odešla do Palestiny a zemřela v Jeruzalémě v roce 1892. Dnešní chasidismus však již tento pozoruhodný trend opouští a neponechává ženám mnoho veřejného prostoru.“³⁸

Jednou z žen, která svým vlivem zasáhla do chodu dějin, je Henrietta Szold (1860 – 1945), která se narodila v rodině baltimorského rabína.

---

³⁸ KNOTKOVÁ – ČAPKOVÁ, B. a kol.: *Obrazy ženství v náboženských kulturách*, Praha – Litomyšl, Nakladatelství Paseka, 2008. 36 - 37 s., ISBN 978-80-7185-890-4.

Henrietta byla pilnou studentkou židovských tradic. Jako první žena se domohla studia na Židovském teologickém semináři v New Yorku. Byla ale přijata s podmínkou, že nebude usilovat o rabínský titul. Když v roce 1916 zemřela její matka, odmítla, aby za ni odříkal kaddiš sirotků, modlitbu za zesnulé, rodinný přítel. Její dopis dodnes slouží jako ukázka odhodlání žen postavit se za svá práva. Vysvětluje v něm:

„Eliminace žen z vykonávání těchto povinností nebyla v židovském zákoně zamýšlena. Ženy byly osvobozeny od pozitivních povinností pouze v případě, že je (kvůli rodinným povinnostem) nemohly vykonávat. Nikdy nebylo zamýšleno, jim tyto povinnosti odpírat v situacích, kdy je vykonávat mohly a jejich vykonávání nemělo být omezeno pouze na příslušníky mužského pohlaví.“³⁹

Henrietta Szold byla významnou představitelkou sionistického hnutí a zakladatelkou největší americké ženské organizace Hadassah. Ta se od svého vzniku v roce 1912 věnovala zdravotním otázkám a pomoci druhým. Odhaduje se, že za druhé světové války Hadassah zachránila kolem 22 tisíc dětí. Židovské literatuře přispěla Henrietta Szold hlavně svou redakční prací. Výběrem portrétů židovských žen se výraznou měrou podílela na podobě první Židovské encyklopedie, vydávané v letech 1901 – 1906.

Bertha Pappenheim (1859 – 1936) z Vídně patřila k dalším důležitým osobnostem tohoto období. Stejně jako Henrieta Szold vyrůstala Bertha Pappenheim v ortodoxním prostředí, vynikala svým intelektem a zájmem o druhé. Angažovala se v prosazování práv žen, židů a chudých. Dvanáct let vedla sirotčinec pro chudé židovské dívky. V roce 1905 založila Ligu židovských žen (Jüdische Frauebund). Další oblastí, ve které působila, bylo

---

³⁹ Dopis H. Szold Chajimu Peretzovy, jak je uveřejněn na webových stránkách Jewish Virtual Library (Židovská virtuální knihovna). [online]. Dostupné na <<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/Szold.html>>.

i potírání prostituce, kvůli kterému podnikla na cesty po celé Evropě, Americe a Střednímu Východu.⁴⁰

Bertha Pappenheim byla i spisovatelkou. Nejen že napsala mnoho krátkých povídek a divadelních her, ale překládala i díla jiných. Jedním z nejdůležitějších počínů její překlady Maaseh Buch, sbírky povídek s morálním podtextem určený ženám, a Ze'enahu-Re enah, Bible pro ženy. Obě tato díla pocházejí ze 16. století a byla psaná v jidiš.

Druhá světová válka poznamenala vývoj jak ženského hnutí obecně, tak i samotného judaismu. Období nacistické diktatury a zejména „konečné řešení židovské otázky“ zdecimovalo podstatnou část evropských židovských komunit. Evropa přestala být židovským intelektuálním centrem a její roli převzali po válce vzniklý stát Izrael a USA.

První židé přicházeli na americký kontinent už v počátcích osidlování. Dnes je americká židovská komunita jednou z nejsilnějších židovských komunit na světě⁴¹. Během 20. století se tu odehrál souboj idejí za reformaci judaismu i za zrovnoprávnění žen, a navíc se zde židé vždy angažovali na americké politické scéně.

Co se týká situace žen po druhé světové válce, byl ideál ženy upevňován jak v ženských časopisech, knihách, televizi a v reklamě, tak i v sociologických a psychologických studiích. Tímto ideálem byla žena, která se vzorně stará o svého manžela, děti a dům plný vymožeností moderní techniky. Řada žen ale vnímalo svou roli pečovatelky jinak – nebyly s takovou rolí spokojené. Betty Friedan (1921 – 2006), židovská

---

⁴⁰ LABENDZ, Radka. *Judaismus a židovský feminismus (se zaměřením na USA)*. Praha 2007. 16 s. Bakalářská práce na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Bedřich Nosek, CSc.

⁴¹ Současné výzkumy ukazují, že počet židů v Americe se pohybuje mezi 5,2 a 6,4 milionu. Jde tedy po státě Izrael o druhou největší židovskou komunitu na světě. Odhaduje se, že stát Izrael má dnes kolem 7 milionů obyvatel. - LABENDZ, Radka. *Judaismus a židovský feminismus (se zaměřením na USA)*. Praha 2007. 19 s. Bakalářská práce na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Bedřich Nosek, CSc.

psycholožka a spisovatelka, se rozhodla prozkoumat, zda má tento pocit sama. V roce 1957 rozeslala bývalým spolužačkám ze Smithovy koleje 200 dotazníků. Odpovědi, které získala, ukazovaly, navzdory všeobecnému mínění o spokojenosti žen z předměstí, že většina žen cítí podobnou frustraci jako ona. Své názory podpořené dalším výzkumem shrnula v knize *Feminine Mystique* vydané v roce 1963. *Feminine Mystique* se okamžitě stala jednou z nejprodávanějších knih a její popis života žen v domácnosti podnítil v Americe rozmach druhé vlny feminismu.

Tyto společenské změny se odrazily i na chodu židovských komunit. Jako příklad uvedu vývoj a dodnes rozdílný přístup jednotlivých židovských směrů k náboženskému zrovnoprávnění žen. Reformní synagogy již na konferenci v Břeclavi v roce 1846 ustanovily, že ženy a muži jsou si ve věcech náboženských privilegií a povinností rovni. Pro ženy to znamená, že se mezi reformními židy počítají do minjanu, je jim dovolena účast na bohoslužbách, sedí společně s muži a studují Tóru a Talmud. Mohou také stát ve vedení židovských komunit.

Na svou první rabínku si reformní ženy ale musely počkat až do roku 1972, kdy byla na Hebrew Union College, reformním teologickém semináři v Ohio, ordinována Sally Jane Priesand narozená v roce 1946. Sally Jane Priesand po své ordinaci sloužila většinu své kariéry jako duchovní vůdce v Monmouth Reform Temple v Tinton Falls v New Jersey. Kromě rabínské činnosti vedla celonárodní kampaň za zákaz zbraní, založila místní knihovnu s židovskou literaturou, hostila každoroční kulturní festival, pomáhala budovat domy pro chudé a instituovala pravidelný „Mitzva Day“ (Den dobrých skutků). Angažovala se také v Židovské Federaci, Planned Parenthood (Plánované rodičovství), organizaci, která poskytuje informace o antikoncepci, sexuální výchově a pomáhá těhotným v nouzi Sally Jane

Priesand se také intenzívně věnovala mezináboženskému dialogu. V červnu 2006 se rozhodla odejít do důchodu.

Židovský teologický seminář v New Yorku, jedno z akademických a spirituálních center konzervativního judaismu, odsouhlasil přijímání žen na rabínská studia v roce 1983. V té době již na reformním semináři tvořily ženy třetinu všech studentů. První ordinovanou ženskou rabínkou na tomto semináři byla Amy Eilberg. Stalo se tak v roce 1985. O rok později se zároveň stala první ženou, která byla zvolena členkou Komise pro židovské právo v rámci Rabínského shromáždění. V dnešní době působí v konzervativním hnutí kolem 200 rabínek.

Teprve v sedmdesátých letech minulého století nastal vlivem feminismu rozmach ženského studia Tóry a tradičních židovských textů i v ortodoxním prostředí. Výrazným prvkem byl vznik hnutí Chavurot. To jsou malé studijní kroužky, které se zakládaly po celých Spojených státech a které fungují dodnes. Studium, které bylo dříve vyhrazeno pouze mužům, je nyní, vyjma velmi tradičních komunit, umožněno všem ženám.

Novým přístupem studia tradičních textů se věnuje řada publikací. Jednou z nejvýznamnějších jsou sbírky shromážděné reformní rabínkou Elyse Goldstein, která je jednou z předních židovských akademiček a učitelek feministických myšlenek. Jsou to *ReVisions: Seeing Torah Through a Feminist Lens* (*ReVize: Feministický pohled na Tóru*)⁴², originální výklady týdenních čtení z Tóry *The Women's Torah Commentary: New Insights from Women Rabbis on the 54 Weekly Torah Portions* (*Komentář k Tóře pro ženy: Padesát čtyři týdenních čtení z Tóry pohledem rabínek*), a její pokračování, výklad haftor, biblických pasáží, které se čtou v synagoze po předčítání z Tóry, svátečních svitků a zvláštních

---

⁴² Vydané nakladatelstvím Jewish Lights Publishing ve Woodstocku, 2001

čtení *The Women's Haftarah Commentary: New Insights from Women Rabbis on the 54 Weekly Haftarah Portions, the 5 Megillot & Special Shabbatot* (Komentář haftary pro ženy: Padesát čtyři týdenních haftar, pět svátečních svitků a šabatová čtení pohledem rabínek).

Ženy začaly od sedmdesátých let minulého století intenzivně zkoumat výhradně femininní spiritualitu, která byla podnícena hnutím *chavurot*. Tento fenomén v poslední době zasáhl i ortodoxní kruhy. Dnes tak i některé ženy z těchto komunit tvoří vlastní *minjany*, při kterých se podílejí na bohoslužbách a čtou z Tóry. Obnovují se zapomenuté tradice a vzniklo i velké množství nových rituálů.

Po staletí si ženy vytvářely vlastní *techinot*, osobní modlitby, v nichž prosily o otěhotnění, lehký porod, zdravé dítě a nad šabatovými svícemi žádaly o vyslyšení svých dalších proseb. Výběr ze zachovaných *techinot* shromáždila a do angličtiny přeložila Savina Teubal v knize *Four Centuries of Woman's Spirituality (Čtyři století ženské spirituality)*⁴³. Kromě toho jsou v ní příběhy a poezie židovských žen od 16. století po současnost. Pro ilustraci uvádím překlad jedné takové modlitby:

„Požehnán buď, Hospodine, Bože náš a Bože našich předků, ať se stane vůle tvá a usnadníš mi těžkosti v době očekávání, zocelíš mě, dáš sílu mně i mému plodu tak, aby nebyla naše síla ničím oslabena, nebo zničena. A uchraň mě prohrěšku Evy a jejího trestu, jak je psáno: Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti v těhotenství, syny budeš rodit v utrpení (Gn 3,16). A až přijde doba mého porodu, porodím snadno a bez bolesti a mé dítě přijde na svět lehce a bez obtíží, bez poškození mého i jeho. Ať ho čeká štěstí – mazal tov, mír, zdraví, bohatství a sláva a dosáhne požehnání v tvých očích a v očích všech tvorů a skrze toto dítě bude naplněno: „Vzdálím od tebe

---

⁴³ Vydané nakladatelstvím Beacon Press v Bostonu, 1992

nemoc, ve tvé zemi nebude ženy, která by potratila nebo která by byla neplodná, obdařím tě plností let.“ (Ex 23,25-26) A dej nám, mně a mému muži, příležitost, abychom ho vychovali, ke tvé službě a ve slovech tvé Tóry a dospějme odpočinku, klidu, bohatství a slávy. A ochraňuj nás, mě a můj plod, abychom nebyly ničím poškozeny, ani na těle ani v nervech, ani na pokožce, ani v mase, vně či uvnitř. A dodej mi síly a moci a posil mé odhodlání, jak je psáno: To dá tvému tělu zdraví a svěžest tvým kostem.“ (Př 3,8)

5.3 Židovské ženy a nové rituály

Tím, jak se ženy ve 20. století začaly aktivněji věnovat studiu judaismu a výrazněji se zapojovat do chodu synagog, stále více si začaly uvědomovat absenci rituálů určených k oslavě důležitých momentů v jejich životech, včetně obdoby rituálů, jako je brit milah (smlouva obřezání) či bar micva (dosažení dospělosti chlapců).

Ke změně začalo docházet v polovině sedmdesátých let. Kromě ryze nových rituálů se obnovily i některé zapomenuté. Tomuto tématu se dnes věnuje už řada publikací. Mezi nejdůležitější patří kniha Miriam's Well: Rituals for Jewish Women Around the Year (Miriamina studna: Rituály židovských žen pro celý rok)⁴⁴ od Peniny Adelman. Ta nabízí inspiraci k oslavám Roš Chodeš (příchod novolunní), bat micva (dosažení dospělosti dívek) a porodu, dále rituály věnované začátku a ztrátě menstruace, vyrovnání se se znásilněním, či rituály oslavující ženství a ženský život jako takový.

---

⁴⁴ Vydané nakladatelstvím Biblio Press v New Yorku, 1990.

Jedním z důležitých momentů v životě žen je početí potomka a těhotenství. Židovská tradice ale pro tyto okamžiky nenabízí žádný způsob, jak je oslavovat. Mezi nové zvyky patří recitace Ševa brachot (Sedm požehnání) při šabatové večeři v momentě, kdy se pár rozhodne mít děti. Tato modlitba se tradičně recituje v den svatby a nyní má manželům připomenout hloubku a důležitost jejich vztahu. V současné době také vzniká velké množství modliteb pro ženy, které se před početím chystají do riutální lázně, před milostným aktem či při příležitosti umělého oplodnění.

V mnoha aškenázských rodinách je zvykem po narození dítěte přidat svíčku k šabatovým svícím. Některé ženy dnes jako symbol očekávání přidávají o šabatu nezapálenou svíčku již v době těhotenství. Když se potomek narodí, svíčka se může slavnostně zapálit. V případě, že žena o dítě předčasně přijde, svíčku spálí.

Oslava těhotenství ale nebyla v aškenázských komunitách kvůli pověřivosti obvyklá. Hlavně východoevropští židé věřili, že vystavování těhotenství na odív přivolá katastrofu. Naopak v sefardských komunitách se zvláště první těhotenství v kruhu rodiny a nejbližších přítelkyň oslavovalo. Šlo hlavně o zvyk „prvního stříhu“. Ve španělsko-portugalském prostředí se tomuto zvyku říká Kortadura de fasahdura, v arabsko-židovském Tekti' a el-g' daouere. V některých oblastech se stříhalo dlouhé úzké plátno, do kterého se po narození miminko balilo. Tradičně k oslavám patřily sladkosti jako jsou pocukrované mandle, čokoláda a jiné zákusky podávané s čajem a sladkými likéry. Pocta prvního stříhu ve většině oblastí náležela ženě, která již sama byla matkou a jejíž rodiče ještě žili. Oboje bylo symbolem štěstí, které se mělo přenést na těhotnou ženu. Během oslav ženy nastávající matce odpovídaly na otázky a udílely rady, které se týkají porodu a výchovy dětí.

Když se v židovské rodině narodí chlapec, je zvykem ho poprvé uvést do židovské komunity v pátek večer před obřízkou. Této tradici se říká Šalom zachar (Vítání syna) a donedávna neexistovala dívčí obdoba tohoto zvyku. Dnes se v mnoha komunitách při prvním Kabalat šabat, páteční šabatové bohoslužbě po dívčině narození, koná Šalom nekeva (Vítání dcery). V tuto dobu se také pronášejí modlitby díky a prosby za brzké uzdravení matky a zdravý vývoj dítěte.

Osmý den je chlapec na znamení Abrahámovy smlouvy slavnostně obřezán. Součástí rituálu obřízky je i oznámení jeho jména. V tradičním judaismu neexistuje zvláštní příležitost, při níž se dává jméno dívce. Obvykle se její jméno pouze zmínilo při recitaci požehnání, které manžel s prvním šabatovým minjanem po porodu recituje za svou ženu. Přesto se v minulosti v některých oblastech vytvořili zvyky, při kterých se dívky pojmenovávaly. Jedním z těchto zvyků je Zeved habat (Dar dcery). Jméno slavnosti se odvozuje od biblického verše: Jak pěkným darem obdaroval Bůh právě mne!(Gn 20,30) Zaved habat se slavila buď doma v rodinném kruhu či v synagoze o šabatu, když žena poprvé po porodu přišla. Hlavní částí oslav byla recitace požehnání za zdravý porod Birkat gomel a verše Pís 2,14, který byl v případě, že šlo o první dceru nahrazen veršem Pís 6,9 a další požehnání.

V dnešní době se často dívčino jméno oznamuje při Šalom nekeva nebo při zvláštní samostatné oslavě Simchat bat (Oslava dcery). Tento zvyk se v poslední době teprve formuje a nabývá různých podob. Jedním ze způsobů, jak dívčino narození a její vstup do židovské komunity slavit, je založen na variaci prvků obsažených při oslavě tradiční obřízky, vyjma samotného chirurgického zákroku. Někdy se mu proto říká Brit bat. Holčička je matkou předána do rukou kvaterů, kteří ji slavnostně přenesou

do rukou sandekit (ženská obdoba sandeka). Obě jsou usazeny na speciální židli, která je tradičně označována jako Elijášovo křeslo. V tomto případě je křeslo zasvěceno Deboře či Mirijam. Následují požehnání k tomu určená, po nichž mají rodiče příležitost přítomným oznámit a vysvětlit původ dívčina jména. V jiných komunitách vznikají zcela nové rituály. Většina z nich obsahuje chválu Boha, požehnání dítěti a matce a slavnost, při které je nabízeno občerstvení.

Další zvyk, který se dočkal ženské podoby, je Pidyon ha-Ben, vykoupení prvorozeného syna. Nové verzi se říká Pidyon ha-Bat, tedy vykoupení prvorozené dcery.

Přestože se nové zvyky, týkající se narození dcer teprve vyvíjejí, existuje již řada knih, které se tímto tématem zabývají. Za všechny jmenuji Simchat Bat: Ceremonies to Welcome a Baby Girl (Simchat Bat: Vítací rituály pro dívky) vydanou Women's League for Conservative Judaism (Ženskou ligu konzervativního judaismu) v New Yorku.

Chlapci dosahují dospělosti a s ní spojenou právní odpovědnost před židovským zákonem ve třinácti letech. Tradičně se takovému chlapci říká bar micva (doslova syn příkázání) a přeneseně se tak jmenuje i oslava na chlapcovu počest. Rodina nově dospělého chlapce je o šabatu pozvána k předčítání z Tóry a poté je k Tóře přizván i samotný chlapec. Je zvykem, že si oslavenec připraví krátkou řeč vztahující se k tématu dané paraši. Poté vypukne veselí, při kterém se po chlapci házejí sladkosti a zpěvem se mu přeje hodně štěstí. Dívky podle tradice dospívají o rok dříve. Donedávna se však dívčina dospělost nijak neslavila. Nyní už jsou oslavy bat micva (dcery příkázání) běžnější. První formální bar micvu v synagoze slavila v roce 1922 Judith Kaplan, dcera rabína Mordecaje Kaplana, zakladatele rekonstrukcionalistického směru.

Také oslava tradičních židovských svátků skýtá mnoho příležitostí k vytváření nových zvyků. Nejvyužívanější je k tomu účelu Pesach, biblický svátek, při kterém si židé připomínají vyvedení z egyptského zajetí. Součástí jeho oslav je domácí sederová bohoslužba, kterou podle tradice ustanovil Rabi Gamliel v 1. století. Je zvykem při ní předčítat Hagada šel pesach (Pesachové vyprávění). Její průběh není halachicky zakotven a dává tedy prostor pro nové prvky.

Jedním z Pesachových zvyků je pokládání Mirijamina poháru vedle poháru určeného pro Elijáše. Časopis Lilith svým předplatitelkám zaslal o Pesachu v roce 2007 zvláštní Pesachové čtení, které připravila rabínka Susan Schnur:

„V posledních letech se stalo zvykem pokládat na Sederový stůl dva poháry vína: první podle tradice naplněný vínem a určený Proroku Elijášovi a druhý naplněný vodou pro Prorokyni Mirijam (o Mirijam se o jejích prorockých schopnostech dočteme v Ex 15,20)⁴⁵.

Mirijam je ústřední postavou Pesachového dramatu. Věrně strážila svého bratříčka Mojžíše, když byl položen na řeku Nil, aby mu pomohla najít ochránkyni – jeho vlastní matku – která díky její snaze dostala faraónovou dcerou zapláceno za to, že se starala o vlastního syna. Když překročí izraelský lid Rudé moře, Mirijam jej za zpěvu a tance vede. Když Mirijam polibkem Božím zemřela, dovídáme se, že Anděl smrti nad ní nemá žádnou moc. Po jejím skonu však izraelský lid přijde o to nejcennější: o vodu – a právě tehdy truchlící Mojžíš udeří do skály.

Midraš nám říká, že voda, která s Mirijaminou smrtí zmizela, byla stvořena za soumraku o prvním šabat. Bůh ji daroval Mirijam pro její

---

⁴⁵ LABENDZ, Radka. *Judaismus a židovský feminismus (se zaměřením na USA)*. Praha 2007. 39 s. Bakalářská práce na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Bedřich Nosek, CSc.

svatost. Hebrejce pak měla za jejího života tato voda doprovázet pouští. 'Mirijamina studna', jak se jí říkalo, nehasila pouze žízeň, ale ozdravovala také tělo a duši.

Mirijamin pohár představuje na pesachovém stole vykoupení v našich životech. Tvoří tak protiváhu k Elijášovu poháru, který reprezentuje mesiášské vykoupení na konci věků. Elijáš žil na poušti sám, byl nařikajícím prorokem upírajícím zrak k budoucnosti. Mirijam pobývala ve stejné pustině, byla ale obklopena lidmi. Nabízela ostatním lidem naději a obnovu na každém kroku.

„Mirijamin pohár pokládáme na Sederový stůl také jako připomínku všech žen, jejichž příběhy nám zůstaly skryty. Obzvláště o Pesachu, kdy slavíme mnohou obrodu, myslíme na ženy, jejichž doménou je zrození. Kromě mnoha mužů, kteří v Hagadě figurují – Jákob, Laban, faraón, rabín Tarfon, Rabi Eliezer, Elijáš a i sám Bůh představující krále – je Mirijamin pohár připomínkou všech ostatních.“

Když pozvedáme tento pohár, pronášíme: Tvá hojnost je požehnáním, Bože, Stvořiteli všehomíra, který nás udržuješ živou vodou. Nechť jsme živí jako děti Izraele, když opouštěli Egypt, opatrováni a vyživováni a udržováni při životě v divočině a nechť nám dáš moudrost, abychom pochopili, že samotná cesta vede k vykoupení. Amen.“⁴⁶

Novým zvykem je i zdůraznění paralely egyptského otroctví s postavením žen v tradičním judaismu. Od sedmdesátých let vzniklo velké množství moderních hagad, které se tomuto tématu věnují. Jednou z prvních je Spring Festival for Women: A Feminist Haggadah (Svátek jara pro ženy: Femistická hagada), vydaná v roce 1974 nakladatelstvím New

---

⁴⁶ LABENDZ, Radka. *Judaismus a židovský feminismus (se zaměřením na USA)*. Praha 2007. 40 s. Bakalářská práce na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Bedřich Nosek, CSc.

Victoria. Dnes už téměř každá významná instituce, která se věnuje tématu postavení židovských žen, vydala svou vlastní.

Za posledních padesát let došlo i k obnově některých zapomenutých zvyků. Nejoblíbenější z nich je oslava Roš Chodeš. Podle tradice byl tento svátek za odměnu věnován ženám proto, že odmítly Aronovi dát své šperky na výrobu zlatého telete. Ženy i dívky si tak mohou tento den odpočinout od domácích prací. Na celém světě dnes existuje velké množství skupin, které se každý měsíc k těmto oslavám scházejí. Jejich průběh se v jednotlivých komunitách liší. Často je při nich patrný aspekt Šechiny, která je mnohými považována za ženský atribut Boha.

Oslavám Roš Chodeš se věnuje například Rosh Chodesh Guide: Resources for Sisterhood Study and Celebration (Průvodce Roš Chodeš: Zdroje k sesterskému studiu a oslavám)⁴⁷ od Lenore Bohm.

Součástí utváření nových rituálů je i uzpůsobení stávající liturgie. Jedním z kroků v procesu zrovnoprávnění žen a mužů je zkoumání jazyka modlitby. Reformní židé se už na Břeclavské konferenci rozhodli pro vynechání ranního požehnání, ve kterém muži děkují Bohu, že nebyli stvořeni ženami. Konzervativní židé toto požehnání už také změnili, ale ortodoxní siddur, modlitební knížka, toto požehnání stále obsahuje. Dalším krokem bylo zařazení ženských protějšků praotců do každodenních a svátečních modliteb.

Jedním z prvků jazyka židovské bohoslužby, které ženy vnímají jako problematické, je oslovování Boha, který bývá označován mužskými substantivy jako otec, král, strážce či ochránce. Skupiny věřících, kteří usilují o rovnoprávné postavení žen a mužů, se proto tyto termíny snaží nahradit jinými, které by vyjadřovaly také ženské aspekty Boha.

---

⁴⁷ Vydané nakladatelstvím Women of Reform Judaism, The Federation of Temple Sisterhoods v New Yorku, 1997.

Jako příklad alternativního oslovení uvedu jeden, který je uvedený na webové stránce The Ritual Well (Studna rituálů)⁴⁸:

I.	בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה	Požehnán buď, Hospodine, Bože náš
	בְּרוּכָה אַתָּה יְיָ	Požehnán buď Bože
	נְבָרְךָ אַתָּה	Požehnejme
II.	אֱלֹהֵינוּ	Bože náš
	הַשְּׂכִינָה	Šechino
	עֵין הַחַיִּים	Zdroji života
III.	מְלָךְ הָעוֹלָם	Králi světa
	הַיְיָ הָעוֹלָמוֹת	Živote světů
	רוּחַ הָעוֹלָם	Dechu světa

Koncem osmdesátých let se začaly vydávat nové progresivní sidury. Jedním z prvních je Or Chadaš (Nové světlo) vydaný ve Philadelphii pro komunitu P' nai Or v roce 1989 nebo Kol Haneshamah (Hlas duše) vydaný rekonstrukcionalistickým hnutím ve stejném roce.

5.4 Moderní židovské ženy a vztah k halaše

Jedním problémů současného židovského práva, které chápou současné židovské ženy jako palčivý, je otázka rozvodu. Od dob, kdy žil Rabi Geršom ben Jehuda, se muž nemůže rozvést bez souhlasu manželky.

⁴⁸ About Ritual. The Ritual Well. [Online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.ritualwell.org/ritual/changingtraditions/>>.

Get, rozlukový lístek, potřebný k povolení dalšího sňatku, však může ženě udělit pouze manžel. Pokud jí ho odmítne vydat, neexistuje v tradičním judaismu žádná soudní instance, která by jí další sňatek mohla povolit. Takové ženě se potom říká aguna, doslova spoutaná žena.

„Existují dva typy agunot: buď žena, kterou manžel opustil, je duševně chorý, nebo je nezvěstný, a ačkoliv je považován za mrtvého, jeho smrt nebyla potvrzena dvěma svědky; anebo je to žena, jejíž muž jí odmítá rozlukový lístek vydat ze zlé vůle.“⁴⁹

Druhý případ, tedy když muž nechce ženě dát rozlukový lístek, představuje pro ženu téměř neřešitelný problém. V židovských komunitách existuje několik způsobů, jak se s ním vyrovnat. Některé reformní skupiny jednoduše systém rozlukových lístků zrušily, jiné v nutném případě vydají ženě dokument, který jí umožní další sňatek v reformní synagoze. Naopak například v Izraeli, jehož právní systém je pod značným vlivem ortodoxního proudu judaismu, hrozí mužům za nevydání getu několikaleté vězení. Jsou ale známy případy, kdy si muž svůj trest raději odpyká, než aby své ženě umožnil další sňatek⁵⁰.

Jednotlivé židovské směry vnímají halachické zákony různě. Ortodoxie vnímá halachu jako posvátný systém, který není možné lidskou rukou změnit. Ortodoxní židé totiž věří, že čím víc jsme vzdáleni od historické události obdržení Tóry Mojžíšem na Sinaji, tím vzdálenější jsme od správného chápání Boha a jeho vůle. Konzervativní směr judaismu považuje halachu za platnou a plně závaznou. Přesto si konzervativní rabíni myslí, že halachické zákony se vždy vyvíjeli v závislosti na situaci v dané

---

⁴⁹ GREENBERG, Blu. *On Women and Judaism: A View from a Tradition*. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1998. 178 s. ISBN-10: 082760226X.

⁵⁰ LABENDZ, Radka. *Judaismus a židovský feminismus (se zaměřením na USA)*. Praha 2007. 44 s. Bakalářská práce na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Bedřich Nosek, CSc.

době. A tento vývoj by podle nich měl probíhat i v současné době. V Emet Ve Emunah, Přehledu principů Konzervativního judaismu, nalezneme tato oficiální stanoviska: „Jelikož každá doba žádá nové výklady a používání obdržených norem, halacha je neustále pokračující proces“ a „Posvátnost a autorita halachy spočívá v celém jejím obsahu, ne v jednotlivých zákonech, které musí být předmětem změny.“⁵¹ Reformní židé halachické zákony za závazné nepovažují, protože nevěří v jejich Božský původ. S jejich změnou nemají tedy problém. Domnívají se, že místo judaismu v moderním světě si žádá tyto revize, a na halachickou literaturu nahlíží pouze jako na produkt minulosti, který dnes má význam jenom jako historický dokument.

---

⁵¹ GODIS, Robert. Emet Ve – Emunah: Statement of Principals of Conservative Judaism. New York: United Synagogue Book Service. 1988. 75 s. ISBN-10:0916219062.

6. Závěr

Výpovědi, které jsem ve své práci shromáždila, jsou velice rozporuplné. Ve starozákonních knihách je žena zatracována i vyzdvihována, můžeme ji nalézt jako vzor dobrých vlastností a naopak i jako vzor různých nectností, žena se ocitla na různých místech a v různých situacích. Rozsah této práce mi ale nedovolil věnovat se jednotlivým částem podrobněji, protože každá kapitola by vydala na samostatnou studii. Proto jsem se snažila alespoň nastínit, jaké postavení měla a má žena v židovské společnosti.

Ve starověkém Izraeli, jehož dobu jsem popsala v druhé až čtvrté kapitole své diplomové práce, měli hlavní slovo muži. Lze to vyčíst z biblických výpovědí, kde jsou ve většině případů hlavními aktéry událostí (jak už jsem zmiňovala výše) muži a ve chvíli, kdy vypravěč oslovuje čtenáře, tak můžeme z užívání maskulinních tvarů sloves ve Starém zákoně vyvodit, že byl Starý zákon určen mužům. Jen na několika místech se ke slovu dostaly ženy. To se v současné době snaží „napravit“ řada žen, které se Starým zákonem zabývají, které se snaží popsat starozákonní události z pohledu žen – akterek událostí a jejichž práci jsem se pokusila ukázat v podobě několika citací.

Ve druhé kapitole jsem se nejprve pokusila charakterizovat, jaké postavení měla žena ve staroizraelské společnosti (toto postavení se pak obecně více méně udrželo až do příchodu haskaly a v ortodoxním proudu judaismu platí dodnes). Žena hrála od biblických dob hlavní roli v rodině jako manželka a matka, přičemž rodina měla ve společnosti mnohem výsadnější postavení, než jak ho známe v současné době (byť jsem si při tomto tvrzení vědoma určitého zjednodušení), a jen výjimečně se

uplatňovala ve veřejné sféře jako muži. Život žen ovlivňuje od biblických dob židovský právní systém, dnes rozpracovaný v právní části Talmudu, v halaše. Základ tohoto právního systému nalezneme ve značné části Tóry, Pěti knihách Mojžíšových. Jak jsem již zmiňovala, staroizraelské zákonodárství je humánní a pokouší se chránit slabší před silnějšími. Právní předpisy, které ovlivňovaly život ženy po celý její život a které jsem se snažila postihnout ve značné části druhé kapitoly, se snažily na mnoha místech chránit ženy, které se často ocitly (nebo mohly ocitnout) v pozici ohrožených, tedy na okraji tehdejší patriarchální společnosti – jako např. vdovy (které nemohly dědit po svém manželovi a které alespoň částečně mělo chránit levirátní manželství). Pravdou zůstává, že ne vždy se ženám dařilo vymoci si svá práva (domnívám se, že se tento stav, tedy vymahatelnost práva, dodnes nezměnil). I přes tuto „výsadu“ izraelského práva, totiž jeho humanitu, lze jeho slabinu najít v přístupu k znásilněným ženám (respektive je to znak mužského nazírání na svět, nikoliv to ženské). Jedná se o ženu, kterou muž zneužil ve městě a měla být ukamenována, protože si měla křikem přivolat pomoc. Ze současných výzkumů totiž vyplývá, že ve chvíli, kdy někdo napadne jedince na veřejném prostranství, kde jsou nějací lidé, tak napadenému člověku nepřijde na pomoc nikdo.

Několika ženám, které mají ve Starém zákoně i v tradici navazující na něj výsadní a každá své specifické postavení, jsem se věnovala ve třetí kapitole. Sáru, Rebeku a Ráchel spojuje nejen to, že jsou označovány za pramatky, ale i neplodnost, se kterou se za svého života potýkaly. Společný mají i Boží zásah, který jim umožnil otěhotnět a porodit v případě Sáry jednoho a v případě Rebeky a Ráchel dva chlapce. Dalším prvkem, který je spojoval, je „zoufalství“ – jednak z neplodnosti, jednak z odchodu vytoužených a milovaných synů, kteří se již za jejich života nevrátili (u Sáry

jediného syna Izáka, u Rebecky mladšího Jákoba, pozdějšího Izraele a u Ráchel prvorozeného Josefa). Dalšími ženami, které jsem ve své práci zmínila, jsou ty, které si své postavení „vysloužily“ svým konáním, domáháním se svého práva – Selofchadovým dcerám se podařilo vymoci si u Hospodina dědické právo, které měli v jejich době pouze muži. Rút se stala předmětem příkladného využití levirátního manželství i přes to, že byla Moábkou, tedy ženou z nepřátelského národa. Naopak prvně jmenované Tamar (Judově snaše) nezbylo při domáhání se levirátního sňatku nic jiného, než se ho domoci lstí převlečená za nevěstku. Druhá Tamar (Davidova dcera), kterou jsem zmínila, dostala ve Starém zákoně jako jediná možnost protestovat proti svému znásilnění. A i když tímto protestem „nic nezměnila“, nečekalo ji podle práva ukamenování, ale ze Starého zákona se dozvídáme, že jí její vlastní bratr pomstil vraždou nevlastního bratra, který ji znásilnil.

Ve čtvrté kapitole jsem se pokusila najít různé výpovědi o postavení žen (mnohdy i alegorické) v celém Tenaku s důrazem na Spisy a Proroky. Starozákonní ženy najdeme nejenom jako manželky a matky v rodině, ale i jako veřejně činné postavy. Mezi ně patřily prorokyně, pěvkyně a soudkyně, kterým sice nebyl ve Starém zákoně dán tak velký prostor jako jejich mužským protějškům, ale nalezneme je zde alespoň v omezené (a zřejmě značně okleštěné) míře. Za důležitý prvek výpovědí o těchto veřejně činných ženách považuji to, že byť byl dáván důraz na postavení ženy v rodině, nejsou ženy ve veřejné sféře života odsuzovány jako něco nepatřičného. Ve chvíli, kdy žena zvládala roli manželky a matky dobře, byla předmětem chvály a následování (výpovědi o pozitivním mínění o ženách nalezneme v Příslovích, kde byla žena spojována i s postavou Moudrosti), v opačném případě sloužila za „odstrašující případ“ a předmět

kritiky (obecně známé a rozšířené je odsouzení v knize Přísloví a alegorický příměr nevěstky a cizoložnice k odpadlictví Izraele od Hospodina v prorocích). V této kapitole zmiňuji i ve Starém zákoně ojedinělé vnímání ženy jako milenky v Písni písní a v postavě Ester i ženu jako zachránkyni židovského národa za perské nadvlády.

V předcházející kapitole jsem se snažila naznačit, jaký vliv měl na postavení ženy v judaismu příchod haskaly a rozdělení tohoto náboženského směru a způsobu života do tří hlavních směrů. Ortodoxní judaismus se snaží držet tradičních hodnot a učení, a když to zjednoduším, mohla bych říci, že tudíž díky těmto tradičním hodnotám a lpění na rodině má v tomto směru judaismu žena stále výsadní postavení. Přesto i v tomto směru najdeme ženy, které se svým způsobem snaží uplatňovat například ve studiu náboženských textů, které jsou stále ve většině studovány jen muži. Jak už jsem také zmiňovala v předchozí kapitole, s příchodem haskaly ztratila paradoxně rodina, a tudíž i postavení ženy své dřívější postavení. Proto se řada žen v liberálnějších proudech judaismu snaží tuto degradaci svého postavení „dohnat“ co nejlepším uplatněním se ve veřejné sféře a tím, že se pokoušejí dostat do té sféry náboženského života, která byla dříve vyhrazena mužům – tedy aby mohly veřejně předčítat z Tóry, aby mohly být počítány do minjanu, aby mohly být v synagoze vyvolány ke čtení Tóry, aby mohly sloužit jako kantorky, tedy vést bohoslužbu, aby mohly sloužit jako rabínky a nosit talit a tefilin, tedy modlitební šál a řemínky, atd.

Jsem si také vědoma toho, že tyto snahy nejsou všude na světě stejné. Dospěla jsem k tomu, že se jednotlivé proudy judaismu liší nejen mezi sebou, ale i v rámci jednoho směru v různých částech světa, například ortodoxní komunita v New Yorku nemusí vypadat stejně, jako ortodoxní

komunita v Praze nebo v Jeruzalémě. K tomuto názoru mě dovedl film Čistota – prolomit kruhy mlčení, ve kterém židovské ženy vypovídají o tom, jak vnímají návštěvy mikve – v Jeruzalémě jako povinnost, něco, co se musí, v New Yorku jako „společenskou událost“, v rámci které se ženy mají možnost a prostor věnovat sobě samým i sobě mezi sebou.

Židovské ženy stejně tak jako muži si museli a musejí v každé době a za každých okolností hledat své místo ve společnosti. Ne každý člověk je stvořený pro rodinný život a ne každý člověk je stvořený pro svou kariéru, jinak řečeno každý si musí najít tu svou cestu.

7. Resumé

The statements that I collected for my work are very inconsistent. In the Books of Old Testament, women could be an example of positive personality traits and vice versa. We can say that everything depends on the actual situation and position.

My second chapter is especially focused on the position of women in the society of ancient Israel. Women had some main status: in family life and childcare. Ideal “roles” for women were position of mother and wife but we have to remember about more important family status and connections, and public sphere was usually forbidden. The staple of whole society and its structure was Israelite law of system which spring from Thora, especially from Pentateuch. The legal enactment tried to protect women who could be and sometimes really were – at the edge of man – oriented society. The groups last favoured women were widows or infertile women. Unfortunately, the law wasn't enforceable by action, so women were most frequently in subordination. (Could we compare that with our contemporary society).

The third chapter is intent on those women who has important out privilege position. Sarah, Rebecca and Rachel are connected by the symbol of progenitress and infertility. God's interference gave them a possibility to become pregnant and gave birth to sons. Next connection as a result of desperation because of infertility and loss of their life (we speak about Sarah/Isaac, Rebecca/Jacob and Rachel/Joseph). Next interesting women are daughters of Selofchad who managed to esport the heirship by the god. Ruth who became an example of levirat marriage (even she was from Moab). The firstly named Tamar (the daughter in law in Juda) had to

redress herself as prostitute to export her claims. The second Tamar (the daughter of David) was the only woman in the Old Testament who could exclaim against her rape.

In my fourth chapter, I tried to find out different enunciations about position of women (also allegoric). Talk about women in public sphere – prophetess, singers and she-judges. They hadn't wide place in society but for us is important part those positions weren't absolutely forbidden for them. When woman managed her role of mother and wife everything was great and she became a symbol of success (e.g. Proverbs – woman like Sophia). But if she didn't managed her basic roles she became a symbol of scandal and repudiation (also Proverbs). This capture also shows solitary example of woman – mistress in book Song of song and subject of Ester who was savior of Israelites from Persian domination.

The next capture is focused on changes which are connected with oncoming of haskala and sharing of into the 3 main streams. Orthodoxy Judaism is keeping old traditions and values. The paradox is that thanks to haskala jewish family lost its outstanding position and women would like to improve their status through new occasions in public sphere. Nowadays we can meet women in positions of rabi, Kantor, they could become a part of minjan etc.

So, what is my main conclusion? On the basis of my materials and study I must say that women but also men have to find their own way to happiness in each era.

8. Přílohy

Příloha č. 1 - Démon Lilit

Příloha č. 2 - Studně v Nazaretu

Příloha č. 3 - Ovce u napajedly

Příloha č. 4 – Sklizeň obilí a paběrkování u Betléma

9. Seznam použité literatury

Bible:

Bible. Český ekumenický překlad. Praha. 2001.

Biblia Hebraica Stuttgartensia. Stuttgart. 1997.

Primární literatura:

BIALE, Rachel. Women and Jewish Law, the Essential Texts, Their History, and Their Relevance for Today. New York: Schocken Books Inc. 1984. 312 s. ISBN-10: 0805210490.

DUBINOVÁ, Terezie. Ženy v bibli, ženy dnes. Praha – Židovské muzeum. 2008. 243 s. ISBN 978-80-86889-69-6.

GREENBERG, Blu. On Women and Judaism: A View from a Tradition. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1998. 178 s. ISBN-10: 082760226X.

GODIS, Robert. Emet Ve – Emunah: Statement of Principals of Conservative Judaism. New York: United Synagogue Book Service. 1988. 75 s. ISBN-10:0916219062.

KNOTKOVÁ – ČAPKOVÁ, B. a kol. Obrazy ženství v náboženských kulturách. Praha – Litomyšl. Nakladatelství Paseka. 2008. 26 s. ISBN 978-80-7185-890-4.

Slovníky a encyklopedie:

Novotný, Adolf. Biblický slovník, sv. 1., A – R. 818 s. Praha: Kalich, 1956.

Novotný, Adolf. Biblický slovník, sv. 2, Ř – Ž. 819-1404 s. Praha: Kalich, 1956.

PAVLICOVÁ, Helena. HORYNA, Břetislav. Judaismus, křesťanství, islám. Olomouc, Nakladatelství Olomouc, 2003. 86 s. ISBN 80-7182-165-9.

Články:

BALABÁN, Milan. Žena ve Starém zákoně. Religio (revue pro religionistiku), 1/97. 37 - 45 s.

KUBÁČ, Vladimír. Žena z pohledu Starého zákona. Teologická revue, 3/1973. 71 – 76 s.

OPOČENSKÁ, Jana. O ženské problematice biblicky. Křesťanská revue, 1976. 75 - 80 s.

Závěrečné práce:

BENEŠOVÁ, Jana. Velké ženy starověku – ženský prvek v dějinách starověkého Izraele, Mezopotámie a Egypta. Praha 2005. Diplomová práce na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Blahoslav Hruška, DrSc.

LABENDZ, Radka. Judaismus a židovský feminismus (se zaměřením na USA). Praha 2007. 52 s. Bakalářská práce na Husitské teologické fakultě

Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Bedřich Nosek, CSc.

RAIZEROVÁ, Tereza. Vliv náboženství na reprodukci. Praha 2007. 96 s. Bakalářská práce na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí bakalářské práce RNDr. Jana Leontovičová, CSc.

Elektronické dokumenty:

About Ritual. The Ritual Well. Dostupné na:
<<http://www.ritualwell.org/ritual/changingtraditions/>>.

SOKAČOVÁ, Linda. Stručná historie feminizmu. Feminismus.cz. Dostupné na: <<http://www.feminismus.cz/historie.shtml>>.

Dopis H. Szold Chajimu Peretzovy. Dostupné na
<<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/Szold.html>>.